

ШЕФСЬКА ДОПОМОГА МІСЬКИХ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКОМУ ЗМІЦНЕННІ КОЛГОСПІВ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (1956—1961 рр.)

Т. В. Садов

Березневий (1965 р.) Пленум ЦК КПРС, розкривши причини сповільнення темпів розвитку сільського господарства за останні роки, намітив ряд невідкладних заходів щодо дальшого розвитку всіх галузей сільськогосподарського виробництва країни.

Поряд із зміцненням матеріально-технічної бази сільського господарства, поліпшенням системи заготівель сільськогосподарських продуктів, підвищенням ролі науки і спеціалістів Пленум приділив велику увагу питанням дальшого організаційно-господарського зміцнення колгоспів і радгоспів. «Успішне здійснення цих заходів, — вказується в Постанові березневого Пленуму, — ще більше зміцнить непорушний союз робітничого класу і колгоспного селянства, буде важливим вкладом у створення матеріально-технічної бази комунізму»¹.

Здійснення величної програми, наміченої березневим Пленумом ЦК КПРС для піднесення сільського господарства, вимагає всебічної допомоги селу від колективів промислових підприємств, будівництв і міських організацій. У зв'язку з цим важливого значення набуває шефська допомога міста селу, яка на всіх етапах соціалістичного будівництва була серйозним фактором піднесення сільського господарства.

У постанові партійного активу Української РСР, який відбувся 8 квітня 1965 р., підкреслюється необхідність «... і далі всебічно розширювати шефську допомогу колгоспам і радгоспам. Обкомам, міськкомам і райкомам партії, партійним організаціям всебічно підтримувати цінні починання колективів промислових підприємств і будівництв по зміцненню шефських зв'язків»².

Організаційно-господарське зміцнення колгоспів було і залишається предметом постійного піклування Комуністичної партії і Радянської держави як найважливіший захід щодо крутого піднесення всіх галузей сільськогосподарського виробництва. В рішеннях XX з'їзду КПРС відзначається, що необхідно «забезпечити дальше організаційно-господарське зміцнення колгоспів...», оскільки «вирішальною умовою дальшого швидкого піднесення сільськогосподарського виробництва є підвищення рівня керівництва сільським господарством»³. З'їзд зобов'язав партійні організації «здійснити крутий поворот до питань конкретного керівництва господарським будівництвом, посилити вивчення техніки та еконо-

¹ «Правда», 27 березня 1965 р.

² «Правда України», 13 квітня 1965 р.

³ «XX съезд Коммунистической партии Советского Союза. Стенографический отчет, ч. 2». Госполитиздат, 1956, стор. 419.

міки промислових підприємств, колгоспів, МТС та радгоспів, щоб керувати їх роботою з глибоким знанням справи»¹.

Неоціненну допомогу сільським комуністам в організаційно-господарському зміцненні колгоспів подали партійні організації промислових підприємств, організацій і установ міст, розгортаючи шефську роботу.

Відомо, що партійні, профспілкові та комсомольські організації підприємств промисловості, будівництва і транспорту набули більшого досвіду в керівництві соціалістичним змаганням, контролі господарської діяльності адміністрації, налагодженні масово-політичної роботи, ніж парторганізації багатьох колгоспів і радгоспів. Тому міські парторганізації вважають своїм обов'язком передавати цей досвід комуністам колгоспів і радгоспів, постійно допомагати їм добиватися наполегливості і цілеспрямованості у розв'язанні господарських завдань і комуністичному вихованні трудящих.

Донецький обласний комітет КП України, міськкоми і райкоми партії закріпили всі міські парторганізації за сільськими з метою зміцнення безпосереднього зв'язку комуністів міста і села і повсякденної допомоги партійним і комсомольським організаціям, правлінням колгоспів у зміцненні трудової дисципліни, налагодженні організаторської, масово-політичної і культурно-масової роботи, організації добровільних народних дружин, товариських судів, комісій громадського контролю та інших форм залучення трудівників села до активного трудового і громадського життя².

У цьому відношенні варта уваги діяльність Калінінського райкому партії міста Донецька, який здійснює шефство над Великоновоселківським районом. Питання шефства, подання всебічної допомоги підшефному райкомові, колгоспним і радгоспним парторганізаціям тримаються тут завжди в центрі уваги, систематично обговорюються на засіданнях бюро і пленумах райкому, на зборах партійно-господарського активу. Всі ці заходи, як правило, здійснюються з участю підшефних³. Так, збори партійно-господарського активу Калінінського району з участю представників Великоновоселківського району, які відбулися 28 січня 1957 року, заслухавши звіти секретарів партбюро ряду промислових підприємств про стан і перспективи шефської допомоги, відзначили, що «багато колгоспів, радгоспів, МТС, завдяки допомозі промислових підприємств значно піднесли своє господарство, колгоспи зміцнились керівними кадрами за рахунок кращих висуванців із середовища робітників і службовців»⁴. Збори зобов'язали партійні організації району всебічно підтримати «виступи цілого ряду підприємств... міста із зверненням до всіх шефствуючих підприємств і колективів області про посилення шефської допомоги, щоб цей благородний почин наслідували всі підприємства і установи міста»⁵.

15 лютого 1957 року бюро Калінінського райкому разом із членами Великоновоселківського райкому партії розглянуло питання «Про заходи по дальшому зміцненню підшефних колгоспів керівними кадрами». Відзначивши, що міські комуністи, послані на керівні пости в колгоспи району раніш, виправдали довір'я і враховуючи, що в ході шефства міські парторганізації вивчили стан справ у окремих колгоспах,

¹ «XX съезд Коммунистической партии Советского Союза. Стенографический отчет, ч. 2». Госполитиздат, 1956, стор. 424—425.

² Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 60, спр. 51, арк. 2, 9, 24, 39.

³ В. М. Цыбулько. «Крепнущая дружба». Донецкое книжное изд-во, 1961, стор. 6.

⁴ Партійний архів Донецької області, ф. 566, оп. 15, спр. 8, арк. 14.

⁵ Там же, арк. 15.

бюро ухвалило рекомендувати на посади голів відстаючих колгоспів тт. Фролова А. І. і Пономарчука М. Г., а також ряд комуністів на посади секретарів парторганізацій і бригадирів колгоспів Великоновоселківського району¹.

Члени Калінінського райкому, секретарі міських парторганізацій часто беруть участь у роботі пленумів, зборів партійно-господарського активу, партійних зборів, засідань партбюро і правлінь колгоспів підшефного району.

23 серпня 1958 року відбувся пленум Великоновоселківського райкому партії за участю секретарів парторганізацій підприємств-шефів. Обговорювалось питання «Про заходи підвищення продуктивності праці, зниження собівартості сільськогосподарської продукції і упорядкування оплати праці в колгоспах і радгоспах району». Пленум відзначив, що в колгоспі «Заповіт Ілліча», де добре налагоджена шефська допомога з боку будуправлінь № 1 і № 3 облбудтресту, собівартість зерна, молока і м'яса виявилася найнижчою в районі².

Калінінський і Великоновоселківський райкоми партії проводили спільні збори представників підприємств-шефів з колгоспниками і робітниками радгоспів, на яких укладалися договори про комуністичну взаємодопомогу. Взаємні зобов'язання робітників і колгоспників, дані про хід їх виконання широко висвітлювались на сторінках районних газет, на зборах робітників і колгоспників³. Для контролю за виконанням цих зобов'язань з представників громадських організацій обох районів створено Раду комуністичної взаємодопомоги. Рада вивчала й узагальнювала все передове в колективах, що змагаються, з'ясовувала недоліки шефської роботи, а потім на зборах, пленумах і активах доповідала про наслідки змагання колективів міських і сільськогосподарських підприємств.

Бюро Донецького обкому КП України 23 грудня 1959 р. схвалило передовий досвід партійної організації Калінінського району «по зміцненню політичної і трудової співдружності трудящих промисловості і сільського господарства»⁴ і рекомендувало всім міськкомам і райкомам партії посилити зв'язки з сільськими партійними організаціями, ширше розгорнути шефську допомогу трудівникам села.

У відповідь на ці рекомендації міськкоми і райкоми, партійні організації промислових підприємств області вжили необхідних заходів щодо поширення шефської роботи.

Торезький, Горлівський і Жданівський міськкоми партії почали допомагати підшефним парторганізаціям Амвросіївського, Краснолиманського і Новоазовського районів у проведенні семінарів секретарів парторганізацій і господарських керівників з питань налагодження внутріпартійної роботи, поширення передового досвіду, застосування нових видів хімічних добрив, правильного використання техніки та ін.

На семінарах, що скликав Торезький міськком, стала звичною обов'язкова присутність секретарів партійних організацій колгоспу ім. Леніна і радгоспу «Гірник», а також суміжних з містом колгоспів Амвросіївського району. Так, 20 травня 1958 р. на такому семінарі обговорювалось питання про застосування нових форм пропагандистської роботи в шахтних селищах і в селах; свят трудової слави, літніх агітмайданчиків, шахтарських і колгоспних «телевізорів». Присутні заслу-

¹ Партійний архів Донецької області, ф. 566, оп. 15, спр. 9, арк. 215.

² Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 55, спр. 6, арк. 345.

³ Див. газ. «Социалистический Донбасс», 20 лютого 1960 р., 20 січня 1961 р., 13 січня 1962 р.

⁴ Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 59, спр. 55, арк. 3—4.

хали лекції «Про сучасний ревізіонізм», «Про шкоду алкоголю», а також одержали консультації, як вести партійне господарство та з інших питань¹.

Горлівський міськком партії разом з Краснолиманським райкомом провели семінари-практикуми: в жовтні 1957 р. в колгоспі ім. ХХ з'їзду КПРС — про застосування нових методів хімічної обробки грубих кормів; у грудні 1957 р. — в колгоспі ім. Леніна — про механізацію і підвищення продуктивності праці на тваринницьких фермах; у січні 1958 р. — в колгоспі ім. Жданова, який одержав у 1957 р. по 29,4 ц пташиного м'яса на 100 га зернових, — семінар про прискорене вирощування качок².

Секретарі, члени парткомів і партбюро багатьох промислових підприємств міст області систематично допомагають секретарям і членам бюро колгоспних і радгоспних парторганізацій складати плани роботи, готувати й проводити збори, комплектувати мережу політосвіти, розгортати художню самодіяльність, налагоджувати лекційну пропаганду. Як вказується в доповідній записці Донецького обкому партії ЦК КП України від 21 квітня 1961 р., приклад таких тісних зв'язків показують парторганізації Дебальцевського локомотивного депо з колгоспом «Дружба» Великоновоселківського району; Часів-Ярського комбінату вогнетривів з колгоспом ім. Калініна Артемівського району; шахти «Червона зірка» м. Тореза з колгоспом ім. Леніна та ін.³

Одним з найважливіших завдань партійних організацій у посиленні керівництва сільським господарством є робота з кадрами. ХХ з'їзд КПРС підкреслив, що від того, хто і як буде керувати колгоспним і радгоспним виробництвом, його окремими ділянками — фермами, бригадами і ланками, в значній мірі залежить успіх піднесення громадського господарства⁴.

Роботу по добору і розстановці кадрів у сільському господарстві партія завжди тісно пов'язувала з справою зміцнення союзу робітничого класу і колгоспного селянства, з справою допомоги соціалістичного міста селу.

Виконуючи Постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 25 березня 1955 р. «Про заходи по дальшому зміцненню колгоспів керівними кадрами»⁵ і вказівки ХХ з'їзду КПРС про необхідність «залучення до роботи в районах людей із міст і промислових центрів»⁶, обласна партійна організація здійснила ряд заходів щодо зміцнення сільського господарства кадрами керівників, інженерно-технічних та агро-зоотехнічних спеціалістів. З 1955 по 1958 р. міські парторганізації послали на село понад 130 чол. на посади голів колгоспів⁷, що сприяло різкому поліпшенню якісного складу керівних кадрів колгоспів області. Так, за станом на 1 березня 1958 р. серед 417 голів колгоспів було 405 комуністів, 287 чол. мали вищу і середню освіту⁸, в тому числі 34% спеціальну сільськогосподарську освіту⁹.

¹ Газ. «Горняк», орган Чистяківського міського комітету КП України і міської Ради депутатів трудящих, 21 травня 1958 р.

² Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 60, спр. 51, арк. 110.

³ Там же.

⁴ «XX съезд Коммунистической партии Советского Союза. Стенографический отчет», ч. 2. Госполитиздат, 1956, стор. 425.

⁵ «Директивы КПСС и Советского правительства по хозяйственным вопросам». Сборник документов, т. 4. Госполитиздат, 1958, стор. 372—398.

⁶ «XX съезд Коммунистической партии Советского Союза. Стенографический отчет», ч. 2. Госполитиздат, 1956, стор. 426.

⁷ Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 53, спр. 30, арк. 399.

⁸ Там же, оп. 56, спр. 75, арк. 13.

⁹ Там же, оп. 59, спр. 5, арк. 134.

Більшість тридцятитисячників області — це посланці підприємств і організацій, які здійснювали шефство над колгоспами і вже були оз-найомлені з станом підшефних господарств, бачили їх недоліки і мож-ливості і тому за короткий час змогли добитись значного піднесення економіки у минулому відсталих колгоспів. Це тт. Єркович С. А. — голова колгоспу «Дружба» Великоновоселківського району, Круг-лов І. П. — голова колгоспу ім. XX партз'їзду Слов'янського району, Макієнко М. Н. — голова колгоспу ім. Леніна Селідовського району, Тютюнник Н. І. — голова колгоспу «Більшовик» Краснолиманського району та інші. У Артемівському районі, наприклад, де було 11 кол-госпів, у шести з них посади голів займали посланців шефів — промис-лових підприємств міст Артемівська і Часів-Яра¹. За безпосередньою допомогою Жданівського міськкому партії в 1958—1959 рр. всі 9 колгос-пів Першотравневого району були зміцнені кваліфікованими керівника-ми, які мали вищу і середню спеціальну освіту, з них 7 агрономів, 1 ве-теринарний працівник і 1 механік².

Використовуючи досвід колективів промислових підприємств пос-ланці робітничого класу енергійно взяли за поліпшення організації праці, механізацію трудомістких процесів і підвищення продуктивності праці колгоспників. Поряд з поліпшенням керівництва господарством вони доклали чимало сил, здібностей та енергії до налагодження ор-ганізаційної та політико-виховної роботи з людьми, згуртовуючи колгосп-ний актив, зміцнюючи трудову дисципліну в колгоспах.

Міські партійні організації Донецької області гаряче підтримали почин групи інженерно-технічних працівників підприємств Київської об-ласті, які в жовтні 1959 р. виступили з закликом про перехід на роботу в колгоспи на посади інженерів і техніків³.

Протягом першого ж тижня після опублікування звернення киян до партійних організацій надійшли десятки заяв від інженерів і техні-ків, що бажали їхати на постійну роботу в колгоспи. З числа цих доб-ровільців було відібрано 54 спеціалісти, яких направили на роботу колгоспи⁴. Серед них — помічник головного механіка шахти «Мушкетівська-Вертикальна» тресту «Пролетарськвугілля» комуніст А. С. Брод-ніков, інженер Горлівського БМУ тресту «Вуглеавтоматика» І. Т. Золо-тухін та ін. На торезькій шахті 17-біс першим виявив бажання перейти на роботу в колгосп Амвросіївського району начальник першої дільни-ці інженер комуніст М. П. Полянський. Славний колектив шахти ім. Лу-тугіна рекомендував на роботу в село механіка відділу капітальних ро-біт В. М. Коновалова⁵.

Артемівський міськком партії надіслав у колгоспи понад 20 інже-нерів та техніків⁶.

До кінця 1959 р. з міст області на постійну роботу в село було на-правлено 103 інженери і техніки, головним чином у підшефні госпо-дарства⁷.

Прикладом справжнього комуністичного ставлення до виконання відповідального доручення робітничого класу є робота посланця Донець-кого заводу машинобудування інженера відомого в республіці колгос-

¹ Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 59, спр. 40, арк. 139.

² Там же, ф. 325, оп. 59, спр. 5, арк. 41.

³ Газ. «Правда України», 20 жовтня 1959 р.

⁴ Газ. «Социалистический Донбасс», 13 листопада 1959 р.

⁵ Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 59, спр. 46, арк. 34—35.

⁶ Там же, спр. 40, арк. 139.

⁷ Там же, оп. 67, спр. 7, арк. 59.

пу «Жовтень» Мар'їнського району А. С. Варуна¹, інженера колгоспу «Донбас» Червоноармійського району П. Н. Сергеева — колишнього інженера Макіївського шляхо-будівельного управління², інженера колгоспу ім. Леніна м. Тореза Н. Ф. Федотова та багатьох інших³.

Значну роль в організаційно-господарському зміцненні колгоспів відіграло їх укрупнення, перетворення на великі, багатогалузеві господарства. Укрупнені колгоспи стали продуктивніше використовувати землю і техніку, в них створились кращі умови для впровадження механізації у всі галузі господарства, скоротився управлінський апарат, зміцнили колгоспні партійні організації. У Донецькій області в 1957 р. було 417, в 1959—289, а під кінець 1961 р. — 280 колгоспів⁴.

Об'єднані господарства потребували більше допомоги в зміцненні трудової дисципліни, правильній розстановці комуністів, злагоженості роботи всіх галузей господарства. І тут на допомогу колгоспним комуністам прийшли парторганізації промислових підприємств. Шефська допомога тепер набула особливо великого розмаху, оскільки у великих колгоспів з'явилась можливість розгорнути велике будівництво виробничих і культурно-побутових об'єктів, запроваджувати механізацію і електрифікацію.

Прикладом правильного використання переваг об'єданого господарства, а також дійової шефської допомоги робітничого класу є укрупнений колгосп «Заповіт Ілліча» Великоновоселківського району, який очолив тридцятитисячник А. І. Фролов. До укрупнення це було три невеликих маломісних колгоспи⁵. Правління на чолі з т. Фроловим разом з партійним комітетом за допомогою шефів — колективів будівельних управлінь № 1 і № 3 Донецького облбудтресту добились різкого піднесення всіх галузей господарства. За три з лишком роки (1956—1959) колгосп «Заповіт Ілліча» перетворився на велике багатогалузеве господарство, став зразком для багатьох колгоспів області. Прибутки колгоспу становили: в 1958 р. — 8,5 млн. крб., в 1959—14 млн. крб. і в 1961 — 16 млн. крб. (в старому масштабі цін)⁶. Тільки в 1960 р. до неподільних фондів колгосп відрахував 4 млн. крб.⁷ Зростання прибутків колгоспу дозволило в 1956—1958 рр. спорудити з допомогою шефів понад 30 об'єктів громадських будівель, електрифікувати всі села і виробничі об'єкти. За цей же час шефи побудували і повністю механізували 2 корівники на 200 голів кожний, 2 свинарники, провели лінію електропередач майже на 10 км. збудували приміщення для двох дитячих ясел на 100 місць, палац культури та ін.

Міськкоми партії, парторганізації промислових підприємств створюють всі умови для всебічного зміцнення тісної дружби та взаємодопомоги між міськими і сільськими бригадами, що борються за звання комуністичних. Бригади і ударники комуністичної праці промислових підприємств несуть у підшефні колгоспи початки майбутніх комуністичних відносин.

Колгоспники сільгоспартілі «Шлях до комунізму» Шахтарського району в червні 1958 р. через газету «Сельское хозяйство» виступили з закликом про підтримку почину своїх шефів — бригади О. А. Коль

¹ Газ. «Правда України», 14 листопада 1959 р.

² Зб. «Мы дружбою сильны», Донецкое книжное изд-во, 1963, стор. 24.

³ Газ. «Горняк», 1 січня 1960 р.

⁴ Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 60, спр. 68, арк. 65.

⁵ Там же.

⁶ И. И. Синягин, Н. С. Смирнов. На главном направлении. Изд-во «Знание», М., 1962, стор. 33.

⁷ Газ. «Социалистический Донбасс», 18 серпня 1960 р.

чика з шахти ім. Лутугіга — за зниження витрат на виробництво сільгосппродуктів¹. Змагаючись із славною бригадою гірників, колгоспники артілі створили комплексні механізовані ланки по вирощуванню кукурудзи і вже в 1959 р. одержали найдешевше зерно кукурудзи по області. Якщо в середньому по області витрати на один центнер зерна кукурудзи становили 21 крб., то в колгоспі «Шлях до комунізму» лише 13 крб. (у старому масштабі цін)².

Соціалістичне змагання і взаємодопомога бригади зварників ланцюгів заводу «Перемога праці» на чолі з А. М. Кунченком і трактористів колгоспу ім. Леніна Артемівського району сприяли тому, що саме їм першим в районі було присвоєно звання комуністичних, а бригадир трактористів О. К. Болгар став кращим механізатором району і був удостоєний високої честі — його обрали делегатом XXII з'їзду КПРС.

В тому, що орденоносний колгосп ім. Леніна посідає одно з перших місць в області за всіма показниками артільного виробництва, немала заслуга обох комуністичних бригад — робітничої і колгоспної³.

Розгортаючи змагання міських і сільських бригад, які борються за звання комуністичних, поширюючи передовий досвід організації праці промислових підприємств на сільськогосподарські, комуністи міста тим самим повсякденно допомагають сільським парторганізаціям виховувати у колгоспників і працівників радгоспів прагнення працювати краще, розвивати творчу ініціативу і активність у виконанні намічених планів.

¹ Партійний архів Донецької області, ф. 326, оп. 56, спр. 28, арк. 30.

² Там же, оп. 59, спр. 1, арк. 42.

³ Газ. «Артемовский рабочий», 4 лютого 1960 р., 19 грудня 1961 р.

З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПАРТІЙНОЇ РОБОТИ ПАРТОРГАНІЗАЦІЙ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДОНБАСУ (1956—1961 рр.)

О. І. Недєлін

Питання партійного будівництва, як і всі питання своєї теоретичної і практичної діяльності, Комуністична партія завжди розв'язує з позицій творчого марксизму. Виходячи з конкретної обстановки, вона застосовує такі форми й методи, які дозволяють найбільш ефективно втілювати в життя намічену політичну лінію.

«Партія революційного марксизму в корені заперечує шукання абсолютно правильної, придатної для всіх ступенів революційного процесу, форми партійної організації, а так само і методів її роботи. Навпаки, форми організації і методи роботи цілком визначаються особливостями даної конкретної історичної обстановки і тими завданнями, які з цієї обстановки безпосередньо випливають»¹.

Підкреслюючи непорушність цього положення марксизму-ленінізму, XX з'їзд КПРС визначив завдання у справі перебудови організаційно-партійної роботи згідно з обстановкою².

У період між XX і XXII з'їздами КПРС партійні організації промислових підприємств Донбасу³ набули певного досвіду в такій роботі, зміцнили свої ряди, стали краще добирати, розставляти і виховувати керівні партійно-господарські кадри, рішучіше й наполегливіше контролювати виконання прийнятих рішень.

Характерним для даного періоду стало перенесення центру ваги роботи у первинні і дільничі парторганізації і партійні групи. Цього вимагали нові завдання господарського і культурного будівництва, комуністичного виховання трудящих. Треба було позбутися в партійній практиці елементів формалізму, канцеляризму, засідательської метушні. Значних успіхів у цьому відношенні було досягнуто ще до XX з'їзду КПРС. Проте в міських та районних комітетах партії, а також у первинних парторганізаціях ще захоплювались засіданнями і нарадами, приймали й розсилали на місця численні рішення, постанови та директиви.

Так, Краснолуцьким міськкомом КП України Луганської області протягом 1955 р. і першого кварталу 1956 р. було проведено 47 засідань бюро, на яких розглядалось 273 питання. Часто на засідання викликали

¹ КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і Пленумів ЦК, ч. I, вид. VII, Держполітвидав, К., 1954, стор. 484.

² XX з'їзд КПРС, Держполітвидав, К., 1956, стор. 425.

³ До XXII з'їзду КПРС партійні організації Донбасу налічували понад 247 тис. комуністів, у тому числі більш як 115 тис. членів і кандидатів партії були зайняті безпосередньо на промислових підприємствах (підрахунки зроблені автором на основі поточних архівів Донецького і Луганського обкомів КП України. Матеріали секторів єдиного партквитка та партстатистики за 1961 р.).

по 30—40¹ господарських і партійних керівників вугільної промисловості. За два роки бюро міськкому 18 разів обговорювало роботу парторганізації шахти № 22—4-біс, але прийняті рішення не виконувались, і підприємство залишалося в числі відстаючих².

Партійні організації розгорнули боротьбу проти подібних форм і методів керівництва, за відродження ленінського стилю роботи. Після XX з'їзду КПРС відбулися Пленуми партійних комітетів, збори партактиву, які звернули увагу виборних органів і партійних працівників на необхідність зміни практики керівництва.

Донецький облпартактив, який обговорював у жовтні 1956 р. хід виконання рішень XX з'їзду партії, зажадав від усіх партійних організацій зміцнення зв'язку з масами, рішучої боротьби з порочними методами керівництва, з черством і бездушним ставленням до людей³.

Одним із заходів, спрямованих проти канцелярського стилю керівництва, було встановлено Донецьким і Луганським обкомами партії трьох днів на тиждень (понеділок, середа, п'ятниця), в які не рекомендувалося провадити засідання і наради (за винятком занять у мережі політичної освіти, лекцій, доповідей та бесід для трудящих). У ці дні заборонялось викликати партійно-господарських керівників до партійних і радянських органів. Керівних працівників міських, обласних та районних комітетів партії, установ і підприємств зобов'язали провадити організаційну роботу в масах безпосередньо на виробництві — в цехах фабрик і заводів, на дільницях і змінах шахт. Про те, як це сприяло підвищенню оперативності й цілеспрямованості партійного керівництва, свідчить такий факт.

Шахта № 5-біс тресту «Комунарськвугілля» довгий час не виконувала державного плану видобутку вугілля. Секретар Комунарського міськкому КП України протягом 10 днів ретельно вивчав стан справ на виробництві. Особисті спостереження, бесіди з гірниками, їхні зауваження допомогли йому виявити основну причину відставання шахти — безвідповідальне ставлення керівників до соціалістичного змагання, до організації праці і культурно-побутових потреб шахтарів. За рішенням міськкому було зміцнено господарське й технічне керівництво шахти, подана допомога парторганізації у справі підвищення рівня її роботи. Все це сприяло поліпшенню економічних показників⁴.

Змінив стиль керівництва парторганізаціями Краснолуцький міськком КП України, скоротивши до мінімуму кількість засідань та нарад (не більше 2 засідань на місяць). Відповідальні працівники партійного апарату, члени бюро міськкому в спеціально установлені дні почали відвідувати підприємства, виступати з лекціями і доповідями перед трудящими. Так, секретарі міськкому партії тт. Майборода і Тимченко, член бюро т. Галахтін протягом 1959 р. відвідали більшість шахт тресту. Кожний з них прочитав по 15—20 лекцій на суспільно-політичні та міжнародні теми. Все це позитивно позначилося на діяльності промислових підприємств. Секретарі, завідувачі відділами, інструктори міськкому допомогли партійному бюро шахти № 164 тресту «Краснолучвугілля» зміцнити окремі ділянки добре підготовленими кадрами, створити три дільничні парторганізації, активізувати партгрупи, профспілкові і комсомольські організації. За порадою працівників міськкому на підземні

¹ Партійний архів Луганської області (далі ПАЛО), ф. 179, оп. 3, од. зб. 1946-6, арк. 150.

² Газ. «Прапор перемоги» — орган Луганського обкому КП України і обласної Ради депутатів трудящих, № 101, 22 квітня 1956 р.

³ Партійний архів Донецької області (далі ПАДО), ф. 326, оп. 46, од. зб. 73, арк. 129.

⁴ «Правда України», орган ЦК КП України, № 102, 28 квітня 1957 р.

роботи була направлена група з 15 комуністів. Завдяки цим заходам відстаюча шахта вже у перші місяці 1959 р. видала 800 тонн надпланового вугілля, одержавши від зниження його собівартості 159 тис. крб. економії¹.

Користь від перенесення організаційно-партійної роботи у первинні парторганізації очевидна. Це відзначили й партійні працівники. «Раніше міськком, райкоми партії, — писав секретар Луганського міськкому КП України т. А. Г. Крамаренко, — багато часу витрачали на засідання та наради. Якщо погіршувалась робота підприємства, то скликалися засідання, для підготовки яких відривалось багато працівників, а тепер застосовуються інші форми — посилення людей на місце, де вони проводять організаційно-партійну роботу, викривають своєю діяльністю недоліки і запобігають їм»².

Однак, хоча більшість міськкомів і райкомів партії рішуче перебудовували стиль роботи, окремі партійні органи дуже повільно відмовлялися від канцелярських методів керівництва. Наприклад, Горлівський міськком партії за перше півріччя 1960 р. скликав 30 нарад та засідань, переважно у дні, встановлені для відвідування шахт та заводів. Багато часу витрачали на наради радянські й господарські органи. Лише за березень 1959 р. у трестах «Макіївшахтобуд» і «Доншатхобуд» відбулося по 9 нарад керівних працівників шахт, через що багато хто з них майже половину робочого часу не міг знаходитися на виробництві.

Чимало паперів надсилав Донецький раднаргосп. За 6 місяців 1959 р. з його управлінь на адресу Горлівського машинобудівного заводу ім. С. М. Кірова надійшло 6700, а за відповідний період 1960 р. — 7016 різних постанов і розпоряджень³.

Вищестоящі партійні органи гостро критикували такі порочні форми і методи керівництва. У постанові бюро Донецького обкому партії (липень 1960 р.) ще раз вказувалося на ці хиби у діяльності партійних і радянських органів⁴.

Удосконалення стилю керівництва вимагало зміни і спрощення структури партійного апарату. Основна увага при цьому зосереджувалась на перебудові роботи інструкторів як головної з'єднувальної ланки між керівними органами і низовими парторганізаціями.

Існуюча раніш практика закріплення інструкторів за великою кількістю організацій не давала їм можливості глибоко вникати у виробничі справи. Відвідуючи підприємства, інструктори, як правило, цікавилися вузьким колом питань, що входили до компетенції певного галузевого відділу. Вони на місцях збирали відомості і матеріали, готували доповіді та постанови.

Змінюючи структуру апарату, партійні комітети закріпили за інструкторами згідно з їхньою освітою й практичним досвідом по 10—12 парторганізацій. В обов'язки інструкторів входило комплексне розв'язування питань організаційно-партійної та ідеологічної роботи на місцях. Інструктори стали частіше бувати в парторганізаціях, виробничих колективах, всебічно вивчати запити і потреби комуністів та безпартійних, поліпшили інструктування низових партпрацівників. Така практика виправдала себе і відіграла позитивну роль у підвищенні рівня внутріпартійної роботи.

¹ ПАДО, ф. 179, оп. 3г., од. зб. 242, арк. 65.

² Газ. «Луганська правда» — орган Луганського обкому КП України і обласної Ради депутатів трудящих», № 134, 9 липня 1958 р.

³ ПАДО, ф. 326, оп. 67, од. зб. 37, арк. 16.

⁴ Там же, арк. 17.

Наприклад, інструктори Лисичанського міськкому партії тт. Боярський, Горбуля, Ямпольський, Юсаков щомісяця провадили в парторганізаціях по 12—20 днів, допомагали їм удосконалювати організаційно-партійну роботу. Так, з ініціативи інструктора Боярського при управлінні капітального будівництва Лисихімкомбінату було створено дільничу парторганізацію, налагоджено регулярне навчання секретарів цехових парторганізацій і партгрупоргів. Т. Боярський часто виступав з лекціями і доповідями, брав активну участь у підготовці і проведенні партійних зборів¹.

Інструктор т. Ямпольський, який у лютому 1959 р. 20 днів працював на шахтах імені Крупської і «Привольнянська-Північна» тресту «Лисичанськвугілля», допоміг партійним організаціям цих шахт підвищити рівень оргпартроботи². За допомогою інструкторів тт. Золотопупа і Галкіна була активізована робота дільничих парторганізацій, почали регулярно виходити стінгазети на горлівських шахтах «Кочегарка», «Рудуч» і № 5³.

Внаслідок перебудови партійного апарату оперативніше стали працювати інструктори Калінінських райкомів партії міст Донецька⁴ і Горлівки⁵, Рубіжанського міськкому⁶, Іллічевського райкому м. Кадіївки⁷.

У ряді міськкомів і райкомів партії (Дружківський, Костянтинівський, Центральноміський м. Горлівки та ін.) замість скасованих відділів були створені інструкторські групи, що працювали під керівництвом перших секретарів партійних комітетів.

Підвищення ролі інструкторів і всіх працівників апарату в житті парторганізацій вимагало кваліфікованішої підготовки їх, систематичного підвищення теоретичного рівня, вдосконалення практичного досвіду. Серед різних форм навчання найпростішими стали семінари працівників партійних комітетів, семінари-практикуми, теоретичні конференції. Більше уваги приділялося економічній освіті партійних кадрів. На трьохденному семінарі інструкторів міськкомітетів і райкомів партії Луганської області (серпень 1957 р.) секретарі обкому КП України тт. В. В. Шевченко, В. Є. Половенко, О. О. Захаров прочитали лекції «Про посилення організаційно-партійної роботи парторганізацій у зв'язку з підготовкою і проведенням виборів партійних органів», «Про посилення ідеологічної роботи в обласній парторганізації», «Про наслідки роботи промисловості за півріччя і завдання по забезпеченню виконання соціалістичних зобов'язань, узятих на честь 40-х роковин Великого Жовтня» та ін. На семінарі інструктори обмінялися досвідом роботи, була організована екскурсія на будівництво Луганської ГЕС і тонко-суконний комбінат⁸. Подібні семінари проводилися також Донецьким обласним комітетом КП України⁹.

Партійні органи підсилили увагу до роботи з секретарями первинних та дільничих парторганізацій і з партгрупоргами, яких на кінець 1961 року було близько 9 тис. чоловік¹⁰. Як відомо, згідно із змінами,

¹ ПАЛО, ф. 179, оп. 3286, од. зб. 371, арк. 11.

² Там же, од. зб. 702, арк. 2.

³ Газ. «Социалистический Донбасс» — орган Донецького обкому КП України та обласної Ради депутатів трудящих, № 128, 3 червня 1959 р.

⁴ «Социалистический Донбасс», № 241, 14 жовтня 1958 р.

⁵ «Социалистический Донбасс», № 195, 21 серпня 1958 р.

⁶ «Луганская правда», № 192, 30 вересня 1958 р.

⁷ «Луганская правда», № 129, 4 липня 1959 р.

⁸ ПАЛО, ф. 179, оп. 3г, од. зб. 2215, арк. 192.

⁹ ПАДО, ф. 326, оп. 61, од. зб. 1, арк. 210.

¹⁰ Підрахунки зроблені авторами на основі даних Донецького і Луганського обкомів партії. Матеріали секторів єдиного партквитка та партстатистики за 1961 р.

внесеними ХХ з'їздом КПРС у Статут партії¹, у первинних організаціях було створено багато дільничих і цехових парторганізацій, кількість яких за 1956—1961 рр. зросла більш як у 2,3 раза. До ХХІІ з'їзду КПРС налічувалась 5231 така організація². Очолювали їх іноді комуністи, які не мали досвіду партійної роботи; секретарі і члени бюро часто мінялися в ході звітно-виборчих кампаній. Все це вимагало посиленої уваги до цієї категорії працівників.

Міськкоми і райкоми партії Донецька, Жданова, Макіївки, Краматорська, Кадіївки, Рубіжного, Луганська, Комунарська, Лисичанська по-творчому провадили навчання партгрупоргів, секретарів дільничих та первинних парторганізацій. Лисичанський міськком партії скликав на рік по 9—11 семінарів, де обговорювались питання про роль цехових парторганізацій і партійних груп у боротьбі за виконання державного плану, про організацію здійснення прийнятих рішень, практику підготовки і проведення партійних зборів, роль критики і самокритики в партійній роботі³ та інші.

Було видано ряд брошур, де популяризувався позитивний досвід роботи. В одній з них секретарі восьми дільничих парторганізацій шахт розповідали про партійну роботу на дільницях, про підвищення продуктивності праці гірників, боротьбу за технічний прогрес, зниження собівартості палива, соціалістичне змагання⁴.

Певну роль у поліпшенні внутріпартійної роботи відіграло використання позитивного досвіду парторганізацій інших областей та промислових центрів республіки і країни.

На початку 1957 року, наприклад, бригада партійних працівників у складі секретарів Жданівського і Чистяківського міськкомів КП України тт. Білецького, Закаатової, заступників секретарів парткомів Макіївського металургійного заводу ім. Кірова і Новокраматорського Машинобудівельного заводу тт. Янчук і Стасевич відвідала заводи «Ростсільмаш»⁵, «Запоріжсталь» та інші і вивчала там досвід партійно-організаційної і масово-політичної роботи. Окремі позитивні сторони цього досвіду місцеві парторганізації використовували у своїй практичній діяльності. Помітно активізувалася внутріпартійна робота позаштатних інструкторів партійних комітетів. Згідно із постановою ЦК КПРС від 30 вересня 1958 р.⁶, на посаду позаштатних інструкторів було затверджено понад 1000⁷ грамотних добре підготовлених комуністів — спеціалістів народного господарства, старих більшовиків, передовиків виробництва. Позаштатні інструктори, як правило, закріплювалися за однією чи кількома парторганізаціями, допомагали їм у підготовці бюро, пленумів активів, зборів, читали лекції, робили доповіді. Інструктори, які ще не мали досвіду організаційно-партійної роботи, спочатку виконували окремі партійні доручення.

Діяльність багатьох позаштатних інструкторів сприяла підвищенню рівня внутріпартійної роботи, усуненню хиб у керівництві виробничими колективами. Позаштатний інструктор Луганського міськкому КП України т. М. Г. Колесников допоміг позбутися недоліків у роботі постійно діючої виробничої наради на автосборочному заводі. На основі матеріалів т. Колесникова, який глибоко вивчив причини незадовільної

¹ ХХ з'їзд КПРС. Стенографічний звіт, ч. II, стор. 431, К., Держполітвидав, 1956.

² Поточні архіви Донецького і Луганського ОК КП України за 1961 р.

³ ПАЛО, ф. 3286, од. зб. 197, арк. 21.

⁴ «Боевые организаторы шахтерских масс». Луганск, 1957, стор. 74.

⁵ ПАДО, ф. 18, оп. 23, од. зб. 33, арк. 12.

⁶ Ж. «Партийная жизнь», 1958, № 1, стор. 18—20.

⁷ ПАЛО, ф. 179, оп. 2г, од. зб. 435, арк. 25; ПАДО, ф. 326, оп. 41, од. зб. 5, арк. 268.

роботи механічних майстерень воєнізованої гірничорядувальної частини, наприкінці 1959 р. відбулося бюро Жовтневого райкому партії. За рішенням бюро було зміцнено господарське і партійне керівництво майстернями, намічені і вжиті заходи по піднесенню рівня організаційно-партійної роботи¹.

Позаштатні інструктори стали резервом для заміщення штатних партійних працівників. Так, у 1959 р. позаштатний інструктор Луганського міськкому партії інженер-металург т. Є. М. Винявський був затверджений штатним інструктором Жовтневого райкому партії м. Луганська, позаштатний інструктор Комунарського міськкому П. Ф. Коломийчук — завідуючим промислово-транспортним відділом МК КП України². Життя показало, що ця форма залучення комуністів до внутріпартійної роботи виправдала себе.

Досвід організаційно-партійної роботи парторганізацій Донбасу свідчить про творчий підхід до питань внутріпартійного життя. Усунення канцелярсько-бюрократичних методів керівництва, наближення до низових парторганізацій, відродження ленінського стилю в партійній практиці, поліпшення роботи з кадрами — все це було необхідною умовою успішного розв'язання господарсько-політичних завдань, поставлених XX і XXI з'їздами КПРС.

¹ ПАЛО, ф. 179, оп. 3д, од. зб. 676, арк. 183.

² Там же, оп. 2г., од. зб. 436, арк. 28.

**ПИТАННЯ РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКОГО РУХУ НА
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКОВА В МІСЦЕВІЙ
ПРЕСІ (1959—1960 рр.).**

Р. Г. Руденко

XXI з'їзд партії, червневий (1959) липневий (1960) Пленуми ЦК КПРС спрямували увагу радянських людей на прискорення технічного прогресу — вирішальної умови у створенні матеріально-технічної бази комунізму. Великий вклад у справу технічного прогресу вносять раціоналізатори і винахідники, які беруть активну участь у конструюванні і виготовленні нових і удосконаленні діючих на підприємствах апаратів, приладів, механізмів, у поліпшенні технологічних процесів, модернізації обладнання, економії матеріалів, підвищенні якості продукції.

Важлива роль у розвитку раціоналізаторського руху належить пресі, яка мобілізує трудящих на вирішення актуальних питань виробництва, відображає самовіддану працю новаторів, підтримує їх патріотичні починання, допомагає зростанню лав активних учасників боротьби за технічний прогрес.

Метою цієї статті є висвітлення ролі місцевої преси в розвитку руху раціоналізаторів і винахідників на машинобудівних підприємствах Харкова. Для вивчення цього питання автор використав матеріали обласних газет «Красное знамя» і «Соціалістична Харківщина», багатотиражок «Тепловозник» (завод ім. Малишева) і «Кіровоць», а також стінні газети «Голос турбостроителя» (Турбінний завод).

Натхненні історичними рішеннями XXI з'їзду КПРС, раціоналізатори і винахідники брали високі зобов'язання щодо кількості пропозицій і економічної ефективності від їх впровадження. За почином новатора Київського заводу «Красный экскаватор» В. Семінського багато раціоналізаторів склали особисті творчі плани, зобов'язувалися зробити значний внесок до раціоналізаторського фонду семирічки. Газети публікували зобов'язання раціоналізаторів, висвітлювали хід їх виконання. Так, 10 лютого 1959 р. обласна газета «Красное знамя» надрукувала зобов'язання бригади слюсарів І. Горбатька (Турбінний завод) внести в фонд семирічки 200 тис. крб.¹ Газета уважно стежила за ходом виконання зобов'язань, висвітлюючи на своїх сторінках досягнення бригади І. Горбатька, якій за наслідками роботи було присвоєно почесне звання колективу комуністичної праці. Тепер активність слюсарів досягла вищого ступеня, творчий підхід до справи став правилом життя кожного члена бригади. Тільки за перший квартал 1959 р. економічний ефект від впровадження раціоналізаторських пропозицій членів бригади становив 68 тис. крб.² Значного успіху добився весь ко-

¹ Сума економії подається в старому масштабі цін.

² Газ. «Красное знамя», 2 червня 1959 р.

лективів раціоналізаторів і винахідників турбінного заводу. Ефективність їх пропозицій за цей період досягла 2 млн. крб.¹

Про творчі успіхи раціоналізаторів-турбобудівників систематично писала заводська багатотиражка «Кіровець». На своїх сторінках вона розповідала, наприклад, про зобов'язання токаря-новатора К. Кислякова, який за рахунок впровадження своїх пропозицій вирішив внести до раціоналізаторського фонду семирічки 200 тис. крб.², токаря В. Дрокіна³ та інших раціоналізаторів.

Газета «Тепловозник» повідомляла про широку творчу ініціативу новаторів заводу ім. Малишева. На початку січня 1959 р. вона надрукувала статтю «Винахідники і раціоналізатори заводу»⁴, в якій підбивались підсумки раціоналізаторської роботи за минулий рік, визначалися завдання колективу на наступний рік. Газета закликала тепловозбудівників підтримати патріотичне починання про створення раціоналізаторського фонду семирічки. «Тепловозник» з раціоналізаторами говорив по-діловому, принципово, з конкретним аналізом фактів. Цінним у роботі газети було те, що на її сторінках розповідалось не тільки про перемоги, досягнення і успіхи раціоналізаторів, але й викривались перешкоди, що заважали широкому розвитку руху раціоналізаторів та винахідників.

Обласні газети, багатотиражки, висвітлюючи на своїх сторінках розгортання раціоналізаторського руху, поширювали цінний досвід новаторів. На початку січня 1959 р. газета «Красное знамя» опублікувала статтю В. Маркіна «Комуністи — організатори передз'їздівського змагання». В ній говорилось про керівництво парторганізації заводу ім. Малишева соціалістичним змаганням колективу, про передовий досвід новаторів-тепловозбудівників. На честь партійних з'їздів на заводі була запроваджена «Книга трудової доблесті», до якої заносилися імена передовиків, новаторів виробництва. Першими з них були комуністи Єршов, Нежурбін, Новиков, Седих, Тугай. Стаття відзначала, що учасники передз'їздівського змагання виступили ініціаторами дальшого піднесення раціоналізаторської роботи, брали активну участь у здійсненні заходів по механізації і автоматизації виробничих процесів⁵.

Газета «Соціалістична Харківщина» в передовиці «Бойове завдання партійних організацій» говорила про досвід парторганізацій тракторного і моторобудівного заводів, які повсякденно спрямовували діяльність новаторів на розв'язання найважливіших питань виробництва, поширювали досвід раціоналізаторів та винахідників, що сприяло значному технічному прогресу на підприємствах. Газета закликала розвивати технічну творчість робітників, радила регулярно проводити конкурси на кращі пропозиції по економії металу та інших матеріалів, скликати наради та семінари, на яких обговорювати конкретні завдання раціоналізаторів і винахідників⁶. Про авангардну роль комуністів у розгортанні раціоналізаторської роботи розповідав на сторінках «Соціалістичної Харківщини» секретар партійного бюро дизелескладального цеху тепловозбудівного заводу М. Карнаухов. В цьому цеху — 75 раціоналізаторів. Найактивніші з них — бригадири бригад комуністичної праці Г. Лаврентьев та І. Пономар, комуністи Павленко, Черниш, Пашков, Дехніч, Стайков. За ініціативою раціоналізаторів цеху,

¹ Газ. «Красное знамя», 2 червня 1959 р.

² «Кіровець», 1 січня 1959 р.

³ Там же.

⁴ Газ. «Тепловозник», 9 січня 1959 р.

⁵ Газ. «Красное знамя», 3 січня 1959 р.

⁶ Газ. «Соціалістична Харківщина», 27 червня 1959 р.

писав тов. Карнаухов, успішно розв'язуються питання ліквідації перебирання дизелів, що дозволить економити щомісяця до 50 тис. крб., опрацьовано і впроваджено нову технологію підбору шатунних вкладишів, сполучено операції при укладанні колінчастих валів, механізовано багато робіт, що раніш виконувалися вручну. Все це дало можливість скоротити цикл складання і випробування двигунів порівняно з 1957 р. майже вдвоє, збільшити випуск дизелів на 60%¹.

На сторінках заводської багатотиражки «Кіровоць» висвітлювалась робота партійних організацій цехів по мобілізації трудящих на боротьбу за технічний прогрес, за раціоналізацію виробництва. Про конкретне ділове керівництво парторганізації паротурбінного цеху рухом раціоналізаторів розповідала стаття «В боротьбі за нову техніку»². Велика організаторська робота дала добрі наслідки. В кінці червня 1960 р. газета «Кіровоць» повідомляла, що в паротурбінному цеху лише за минулі шість місяців було впроваджено 43 пропозиції з економічним ефектом в 300 тис. крб.³. Кращими раціоналізаторами цеху були майстер дільниці облопачування комуніст Кічко, ударники комуністичної праці Івасов, Григор'єв та інші⁴. Ряд статей газета присвятила участі в раціоналізаторському русі комсомольців і молоді заводу.

У боротьбі за технічний прогрес, розвиток руху раціоналізаторів і винахідників газети використовували ефективні методи масової роботи: переключки, рейди тощо. Так, слюсар цеху шасі ХТЗ раціоналізатор О. Бондаренко звернувся через газету «Красное знамя» до київського токаря-новатора В. Семінського. Він писав: «і ось я замислився над тим, що корисного зможу зробити для семирічки, яким повинен бути мій вклад у всенародну справу будівництва комунізму? Вирішив скласти особистий план раціоналізатора: за 1959—1965 рр. подати 120 пропозицій, впровадження яких дозволить зекономити не менше півмільйона карбованців»⁵. Слюсар Бондаренко розповів про характер своїх пропозицій, відзначив, що особисті плани на семирічку склали і його товариші по роботі. «Ми добре розуміємо, — закінчує свого листа т. Бондаренко, — що спільною працею, своєю технічною творчістю допоможемо наблизити наше прекрасне комуністичне завтра»⁶. В листі-відповіді В. Семінський запропонував О. Бондаренкові обмінуватись досвідом, змагатися в раціоналізаторській роботі. Творчий почин раціоналізаторів підтримали новатори промислових підприємств міста. Високі зобов'язання на семирічку взяли робітники заводу ім. Малишева фрезерувальник І. Овчаренко, заливщик Л. Меламед, слюсар І. Затула, бригадир М. Гонтар, токарь турбінного заводу М. Верлока та багато інших.

У розгортанні цього змагання значну роль відіграли обласні газети, заводські багатотиражки, які розповідали про плани раціоналізаторів і успіхи в їх виконанні, допомагали творчій співдружності новаторів. Газети популяризували досвід передових раціоналізаторів, на їх прикладах вчили творчо працювати всіх трудящих.

З цінним почином «Відкриємо рахунок ініціативних справ» у газеті «Красное знамя» виступив розточувальник ХТЗ комуніст Іван Куцин⁷. Щоб достроково виконати план другого року семирічки, він пропонував брати активну участь у технічній творчості, зобов'язався подати ряд раціоналізаторських пропозицій. Опублікувавши листа І. Куцина, газета

¹ Газ. «Соціалістична Харківщина», 13 червня 1959 р.

² Газ. «Кіровоць», 27 лютого 1960 р.

³ Там же, 25 червня 1960 р.

⁴ Там же.

⁵ Газ. «Красное знамя», 22 лютого 1959 р.

⁶ Газ. «Красное знамя», 12 березня 1959 р.

⁷ Газ. «Красное знамя», 26 січня 1960 р.

закликала трудящих підприємств міста підтримувати його почин, а через деякий час повідомляла, що раціоналізатори слюсар ХЕМЗу О. Заславський, токар заводу «Серп і молот» Т. Герасименко, бригада комуністичної праці М. Гончарова з дизельно-механічного цеху заводу ім. Малишева, токар Турбінного заводу В. Дрокін, токар ХТЗ депутат Верховної Ради СРСР В. Дикань наслідували його приклад.

Редакція газети «Красное знамя» разом з Орджонікідзевським райкомом партії провела зустріч новаторів виробництва, де І. Куцин розповів про свій досвід¹. Треба відзначити, що зустрічі новаторів у редакції «Красного знамени», що стали традиційними, заслуговують на увагу і поширення.

Більшість статей про новаторів виробництва газета «Красное знамя» публікувала під рубрикою «Бійці переднього краю семирічки». В нарисі «Талановитий раціоналізатор» розповідалось про слюсара ХТЗ О. Бондаренка, який за роки своєї трудової діяльності подав понад 200 пропозицій². Його творча праця була відзначена урядовою нагородою — медаллю «За трудову доблесть». Про активного раціоналізатора турбінного заводу В. Леонтьєва, який подав десятки цінних пропозицій, розповідала газета «Соціалістична Харківщина»³. В обласних газетах були опубліковані нариси про новатора І. Куцина⁴, раціоналізаторів — слюсаря-інструментальника заводу ім. Малишева І. Дмитренка⁵, механіка цеху МС-1 заводу «Серп і молот» П. Бахрушина⁶ та інших. У статтях і нарисах розповідалось про трудові будні невтомних новаторів, для яких праця і творчість стали нерозривними.

Багатотиражка «Тепловозник» запровадила постійну рубрику «Наші раціоналізатори», під якою систематично подавала матеріали про ударників комуністичної праці, новаторів виробництва — людей різних за віком, професією, але схожих своїм захопленням творчою працею, сміливими думками і пошуками. Авторами цих статей виступали секретарі парторганізацій, працівники БРІВу, технологи. Живі, яскраві портрети героїв праці, новаторів і раціоналізаторів зайняли видне місце на сторінках газет «Красное знамя» і «Соціалістична Харківщина», «Тепловозник» і «Кіровець».

Помічаючи паростки нового в технічній творчості робітників, газети своїми виступами допомагали цінним починанням змінюватись, розвиватись і поширюватись. Так, у серпні 1959 р. «Соціалістична Харківщина» опублікувала репортаж про самодіяльні конструкторські бюро (СКБ) панчішної фабрики і заводу торгового машинобудування⁷, створені за ініціативою комсомольців підприємств. Самодіяльні конструкторські бюро, кількість яких на підприємствах міста зростала, розробляли проекти механізації і автоматизації виробничих процесів, допомагали впроваджувати раціоналізаторські пропозиції. Обласні газети систематично висвітлювали роботу СКБ, узагальнювали і поширювали досвід кращих із них. У жовтні 1960 р. «Соціалістична Харківщина» надрукувала передову статтю «Самодіяльні конструкторські», в якій підкреслювалось, що «надзвичайно цінним у діяльності бюро є те, що вони не тільки розробляють технічні нововведення, а й подають кваліфіковану інженерну допомогу менш досвідченим раціоналізаторам»⁸.

¹ Газ. «Красное знамя», 30 березня 1960 р.

² Газ. «Красное знамя», 22 червня 1960 р.

³ Газ. «Соціалістична Харківщина», 23 вересня 1959 р.

⁴ Газ. «Красное знамя», 11 грудня 1960 р.

⁵ Газ. «Соціалістична Харківщина», 17 березня 1959 р.

⁶ Газ. «Соціалістична Харківщина», 19 липня 1959 р.

⁷ Газ. «Соціалістична Харківщина», 14 серпня 1959 р.

⁸ Газ. «Соціалістична Харківщина», 12 жовтня 1960 р.

Газета закликала піднести рівень роботи самодіяльних конструкторських бюро, сміливіше створювати їх на підприємствах.

Всебічну підтримку знайшла діяльність СКБ в редакції багатотиражки «Тепловозник». Газета поширювала цей цінний почин, всіляко підтримувала його. Перше самодіяльне конструкторське бюро на заводі ім. Малишева було створено в цеху кольорового литва. До його складу ввійшли молоді спеціалісти — технологи, майстри, робітники-новатори. Очолив СКБ комсомолец Юрій Цопик. Багатотиражка писала про активну роботу ентузіастів, їх мрії і плани, труднощі і перемоги¹. Дізнавшись про почин ливарників, їх підтримали в інших цехах: сталеливарному, холодноштампувальному, паливної апаратури. На кінець 1960 р. на заводі вже діяло шість СКБ².

Про значну допомогу самодіяльного конструкторського бюро раціоналізаторам лопаткового цеху турбінного заводу розповідала газета «Кіровець»³. У статті відмічалось, що члени СКБ не тільки оформляли ескізи або виготовляли креслення за поданими пропозиціями, але й допомагали раціоналізаторам правильно визначити напрям їх творчої діяльності. Можна впевнено сказати, що значну роль у створенні СКБ і розгортанні їх активної творчої роботи відіграли багатотиражки — невтомні пропагандисти нового, передового, прогресивного.

Обласні газети, заводські багатотиражки висвітлювали передовий досвід колективної роботи раціоналізаторів. У змістовних статтях газета «Красное знамя» розповідала про колективну творчу працю раціоналізаторів на заводі ім. Малишева, де діяло 266 бригад творчої співдружності, з участю в них майже 1000 чол.⁴ Для поширення колективної творчості новаторів на цьому заводі багато зробила багатотиражка «Тепловозник», яка неодноразово писала про плідотворну діяльність першої бригади по механізації і автоматизації виробництва в цеху паливної апаратури. На початку лютого газета вмістила статтю «Коли будуть створені комплексні бригади?»⁵, вказавши на необхідність організації таких бригад в корпусному, дизелескладальному та інших цехах.

Організаторська і пропагандистська робота газет сприяла створенню багатьох нових творчих колективів раціоналізаторів, які успішно розв'язували питання технічного прогресу.

Обласні і заводські газети надрукували листа ЦК КПРС про економію металу та електроенергії. Цим питанням газети присвятили ряд передових статей: «Весь метал — в діло!»⁶, «Раціонально використовувати електроенергію»⁷, «Економія електроенергії—всенародна справа»⁸. Публікацією матеріалу про використання електроенергії на ХЕМЗі газета «Красное знамя» почала обласний робкорівський рейд-перевірку використання електроенергії, який сприяв виявленню резервів, спрямовував творчу думку раціоналізаторів на успішне розв'язання цього важливого завдання⁹. Багатотиражка «Кіровець» розповідала про творчу активність колективу цеху зварних конструкцій, який взяв високі зобов'язання по економії електроенергії¹⁰. «Кіровець» став своєрідним шта-

¹ Газ. «Тепловозник», 25 листопада 1960 р.

² Газ. «Тепловозник», 9 грудня 1960 р.

³ Газ. «Кіровець», 13 липня 1960 р.

⁴ Газ. «Красное знамя», 21 жовтня 1959 р.

⁵ Газ. «Тепловозник», 9 лютого 1959 р.

⁶ Газ. «Красное знамя», 25 листопада 1959 р.

⁷ Газ. «Красное знамя», 28 листопада 1959 р.

⁸ Газ. «Соціалістична Харківщина», 29 листопада 1959 р.

⁹ Газ. «Красное знамя», 1 грудня 1959 р.

¹⁰ Газ. «Кіровець», 4 грудня 1959 р.

бом боротьби за раціональне використання електроенергії. Редакція влаштувала зустріч електриків заводу, які поділились своїми творчими планами щодо економії електроенергії¹.

Газети закликали уважно ставитись до пропозицій раціоналізаторів, своєчасно розглядати їх і впроваджувати у виробництво. Підтримуючи раціоналізаторів, схвалюючи їх творчу діяльність, газети надихали їх на нові звершення. Матеріали газет переконливо показували, яке значення для народного господарства мають винаходи і раціоналізаторські пропозиції. «Соціалістична Харківщина» в передовій «Раціоналізатори — правофлангові семирічки» відзначала, що новатори підприємств міста лише за один рік внесли до фонду семирічки 180,6 млн. крб.; на заводі ім. Малишева річна економія від впровадження раціоналізаторських пропозицій дорівнювала 20 млн. крб., на ХТЗ — 18 млн. крб.² Ці дані свідчать про те, якого великого розмаху набрав раціоналізаторський рух на машинобудівних підприємствах Харкова — важливого індустріального центру нашої республіки.

З аналізу матеріалів місцевої преси видно, що газети широко і систематично висвітлювали питання технічного прогресу, наполегливо боролись за виконання вказівок ХХІ з'їзду КПРС про розгортання масового руху раціоналізаторів і винахідників. Вони активно підтримували і пропагували досягнення кращих раціоналізаторів, прокладали дорогу новаторським починанням, критикували тих керівників, які не сприяли розвитку раціоналізаторського руху. Безперечною заслугою місцевої преси є пильна увага до раціоналізації та винахідництва: за 1959—1960 рр. обласні газети надрукували 10 передових і 18 пропагандистських статей, присвячених технічній творчості трудящих; партійні і господарські керівники виступили з цього приводу в пресі 16 разів. Про невикористані резерви раціоналізації виробництва писали в своїх статтях робітничі кореспонденти, серед яких було багато новаторів і раціоналізаторів.

У відповідь на рішення червневого (1959 р.) Пленуму ЦК КПРС робкори газети «Соціалістична Харківщина» разом з багатотиражкою «Заводська правда» (завод «Серп і молот») і «Робітничою газетою» звернулися до всіх робкорів України з закликом включитися в проведення масового рейду-перевірки створення, впровадження у виробництво і використання нової техніки. Бюро Харківського обкому партії, схваливши цю цінну ініціативу, зобов'язало редакції газет показувати передовиків боротьби за технічний прогрес, викривати недоліки у впровадженні нової техніки. Матеріали рейдових бригад «Соціалістична Харківщина» публікувала під рубрикою «Робкорівський рейд-перевірка виготовлення, впровадження і використання нової техніки».

Дійовий метод позитивного прикладу, який використовували заводські багатотиражки, висвітлюючи стан раціоналізаторської роботи, став добрим засобом розвитку масової технічної творчості трудящих. Рубрики «Герої семирічки», «Люди трудової слави», «Трибуна передового досвіду» газети вели продумано й цікаво. В цехах і відділах заводу ім. Малишева виходило понад 300 стінних газет, робкорівський актив яких нараховував майже 2500 чол. Крім багатотиражки «Кіровоць» на турбінному заводі випускалось 32 стіннівки, які згуртували навколо себе близько 700 чоловік робкорівського активу.

¹ Газ. «Кіровоць», 16 грудня 1959 р.

² Газ. «Соціалістична Харківщина», 22 березня 1960 р.

Статті і нариси, листи і кореспонденції місцеві газети публікували під загальною рубрикою «Рационалізація», сприяючи збільшенню числа пропозицій і зростанню лав новаторів.

Високий рівень роботи місцевої преси по розгортанню рационалізації та винахідництва забезпечувався повсякденним керівництвом партійних органів, які спрямовували діяльність обласних та багатотиражних газет на боротьбу за технічний прогрес і дальший розвиток руху рационалізаторів та винахідників.

РОБОТА ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ ПО ВПРОВАДЖЕННЮ ПЕРЕДОВИХ АГРОТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО (1959—1961 рр.).

(На матеріалах Дніпропетровської, Кіровоградської
та Одеської областей)

Л. А. Щирська

У рішеннях березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС передбачена система економічних заходів, спрямованих на різке піднесення сільськогосподарського виробництва. Намічено у короткий строк подолати відставання сільського господарства, збільшити виробництво продукції землеробства і тваринництва при найменших затратах праці і коштів. У зв'язку з цим величезного значення набуває неухильне впровадження у практику досягнень науки й передового досвіду. У Програмі КПРС підкреслено, що партія «добиватиметься практичного застосування і великого поширення досягнень науки і передового виробничого досвіду в землеробстві і тваринництві»¹.

Робота партійних організацій у справі впровадження досягнень науки та поширення передового досвіду має велике наукове і практичне значення. У цій статті на матеріалах діяльності Дніпропетровської, Кіровоградської та Одеської партійних організацій узагальнено досвід їх роботи по впровадженню передових методів агротехніки у сільськогосподарське виробництво.

Відомо, що Україна багата на родючі землі, понад 34 млн. га становить орна земля, 2,7 млн. га — природні сіножаті, 4,9 млн. га — виго-ни, близько 1 млн. гектарів — сади та ягідники, більше як 400 тис. га — виноградники².

Найкраще використання цієї землі як головного засобу виробництва у сільському господарстві, досягнення в усіх колгоспах і радгоспах високої культури землеробства і тваринництва, різке підвищення врожайності усіх культур і збільшення виходу продукції з кожного гектара при найменших затратах праці й коштів — основний шлях дальшого піднесення сільськогосподарського виробництва. При цьому наша партія керується вказівками В. І. Леніна про те, що наш обов'язок — найвідсталіше виробництво поставити на нові рейки, щоб його переробити і перетворити землеробство з промислу, який ведеться невідомо, у промисел, оснований на науці та завоюваннях техніки³.

Партійні організації колгоспів і радгоспів республіки, зокрема Дніпропетровської, Кіровоградської та Одеської областей, у 1959—1961 роках повсякденно турбувалися про найкраще використання землі, збіль-

¹ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу, Держполітвидав УРСР, 1961, стор. 20.

² «Коммунист Украины», 1962, № 3, стор. 27.

³ Див. В. І. Ленін. Твори, т. 28, стор. 309.

шення виробництва сільськогосподарських продуктів. Під їхнім керівництвом трудівники села, виходячи з природно-кліматичних і економічних умов кожного конкретного господарства, впровадили цілий комплекс взаємозв'язаних, розроблених і перевічених наукою та передовою практикою заходів. Це мало можливість різко підвищити врожайність сільськогосподарських культур.

Так, партійна організація і правління колгоспу імені XXI з'їзду КПРС Березівського району Одеської області, вирощуючи озиму пшеницю, багато уваги приділяли глибокій оранці. Протягом багатьох років колгосп здійснює оранку на глибину 27—30 см. Як показав досвід, і всі дальші агротехнічні заходи значно ефективніші, якщо їх вжито на ділянках з глибокою оранкою (у порівнянні з оранкою звичайною)¹. Про значне зростання врожаю завдяки глибокій оранці говорять і досліди кафедри ґрунтознавства Одеського сільськогосподарського інституту. Ці досліди показали також, що на ділянках з глибокою оранкою кількість бур'янів була удвічі меншою, ніж там, де провадилася звичайна оранка². На значення глибокої оранки, особливо у боротьбі з посухою, вказував ще К. А. Тімірязев. «Користь глибокої оранки, — говорив він, — як одного із заходів у боротьбі з посухою, здається, не викликає сумніву. З допомогою її досягається подвійний результат — нагромадження і краще зберігання вологи³».

Проте не всі колгоспи дотримувалися такої точки зору. У 1959 р. бюро Кіровоградського обкому партії, заслухавши питання про впровадження у виробництво колгоспами Новоукраїнського району науково обґрунтованої системи ведення господарства, відзначило, що райком партії і виконком районної Ради депутатів трудящих не забезпечили своєчасного вироблення і запровадження у колгоспне виробництво відповідних заходів згідно з методичними вказівками Міністерства сільськогосподарства УРСР і обкому КП України від 10 лютого 1959 року. У цій вказівці бюро обкому зазначало, що райкоми партії та райвиконкоми дуже повільно розробляють і впроваджують у колгоспне та радгоспне виробництво науково обґрунтовану систему ведення господарства. Бюро зауважило, що окремі райкоми та райвиконкоми не пов'язували цю велику роботу з практичним розв'язанням завдань — з вирощуванням високих урожаїв і підвищенням продуктивності тваринництва уже в 1959 році. В деяких колгоспах і радгоспах області ще не приділяли серйозної уваги весняній сівбі, затягували очищення і перевірку насіння, ремонт тракторів і сільськогосподарських машин, своєчасно не заготовили і не вивезли мінеральних добрив.

Бюро Кіровоградського обкому своєю постановою зобов'язувало обласне управління сільськогосподарства, обласне управління радгоспів, обласну дослідну сільськогосподарську станцію, райкоми партії та райвиконкоми забезпечити розробку до 1 червня 1959 р. в кожному колгоспі, радгоспі та підсобному господарстві науково обґрунтованої системи ведення господарства відповідно до кліматичних і господарських умов так, щоб запровадити її протягом ближчих двох-трьох років. Бюро зобов'язало також редакцію газети «Кіровоградська правда» та районні редакції систематично висвітлювати питання впровадження науково обґрунтованої системи ведення сільськогосподарства⁴.

¹ А. Дудник. Важное условие подъема колхозной экономики. Одесское книжн. изд-во, 1964, стор. 32.

² И. Вовченко. Озимая пшеница на юге Украины. Одесское книжн. изд-во, 1960, стор. 69.

³ Наукові основи ведення землеробства і тваринництва в степу УРСР. Вид-во «Урожай», К., 1964, стор. 61.

⁴ ПАКООП, ф. 429, оп. 19, од. зб. 204, арк. 197, 200.

Виконуючи постанову обкому КП України, обласне управління сільського господарства і обласна дослідна станція у лютому-березні 1959 р. підготували заходи упровадження правильної системи ведення сільського господарства в області, районах, колгоспах і радгоспах і перевірили їх у колгоспі «Україна» Кіровоградського району. Крім того, у березні 1959 р. було проведено обласний семінар секретарів райкомів партії, голів райвиконкомів, начальників, головних агрономів і зоотехніків райсільгоспінспекцій з питання про упровадження в сільськогосподарське виробництво науково обгрунтованої системи ведення господарства у найближчі два—три роки. У березні цього ж року були скликані й районні семінари спеціалістів сільського господарства, керівників колгоспів, радгоспів і підсобних господарств. Наслідки були добрі. Уже в 1959—1961 р. в області підвищилася врожайність зернових. Якщо в 1959 р. врожай з усієї площі посіву становив у середньому по області 15,6 центнерів з гектара, то в 1961 році він досяг 25,6 цн¹. Ще вищий урожай одержали окремі ланки, бригади, колгоспи та райони. Ланка Героя Соціалістичної Праці т. Косянчука — з колгоспу імені Правди Знам'янського району виростила кукурудзи на зерно по 96,8 цн з гектара, ланка члена КПРС т. Номержицького з колгоспу «Путь Ілліча» цього ж району — по 75 цн, а ланка т. Поляруш з колгоспу імені Жданова Знам'янського району — по 60 цн з гектара².

Колгосп «Зоря комунізму» Новоархангельського району (голова Л. І. Шліфер) з площі 120 га зібрав по 38,4 цн кукурудзи на зерно. 1960 року трудівники сільського господарства Кіровоградщини взяли зобов'язання виростити врожай зернових не менше 150 пудів з гектара, а в 1961 році — по 180 пудів³.

Партійні організації області вжили усіх заходів до того, щоб озброїти передовим досвідом усіх трудівників села. Для цього використовувалися різні форми й методи політичної роботи, зокрема усна пропаганда, преса, кіно, телебачення, гуртки, семінари, школи та інститути передового досвіду, університети сільськогосподарських знань тощо. Часто на семінарах і в школах передового досвіду розглядалися питання впровадження у виробництво науково-обгрунтованої системи ведення сільського господарства. Ці ж питання виносилися й на відкриті партійні збори з участю широкого безпартійного активу. Сільські райкоми партії організовували семінари в передових господарствах, а також у відстаючих колгоспах.

Наприклад, в 1961 році такий семінар був організований в колгоспі імені ХХ з'їзду Новоукраїнського району для вивчення передового досвіду тракторної бригади двічі Героя Соціалістичної Праці О. В. Гіталова. Ця бригада в 1961 році без затрат ручної праці вирощувала кукурудзу на площі 1103 гектара, з них на зерно — на площі 610 гектарів; з 410 гектарів було одержано по 75 цн, а з 200 га ділянок гібридизації — по 50 цн сухого зерна в середньому з гектара⁴. Собівартість центнера зерна кукурудзи у бригаді Гіталова становила 42 коп., а центнера силосу з качанами — 6 копійок⁵. Бригада домоглася високої врожайності сільськогосподарських культур завдяки передовій агротехніці та високій культурі землеробства.

Бюро Кіровоградського обкому партії ухвалило розробити заходи упровадження гіталовського методу в усіх колгоспах та радгоспах

¹ «Народне господарство Української РСР в 1961 році». Статистичний щорічник. Держстатвидав, К., 1962, стор. 307.

² ПАКОП, ф. 429, оп. 20, од. зб. 19, арк. 10—11.

³ Там же.

⁴ «Кіровоградська правда», 24 жовтня 1961 р.

⁵ Там же.

області, а газета «Кіровоградська правда» надрукувала велику статтю «Працювати по-гіталовськи».

Партійні організації останнім часом активно шукають нових форм навчання сільських трударів передовим методам господарства. Виправдовує себе практика вивчення колгоспниками та працівниками радгоспів прогресивних прийомів праці в початкових економічних гуртках, які набрали широкого розмаху і охоплюють значну кількість трудівників соціалістичних ланів. У 1961 р. в Кіровоградській області працювало 2159 економічних гуртків, що об'єднували 64 тис. чоловік¹.

Важливу роль у поширенні прогресивних агротехнічних заходів і впровадженні науково обгрунтованої системи ведення господарства відіграли економічні конференції. Проведена 1960 року в передовому колгоспі «Україна» Кіровоградського району Кіровоградської області районна економічна конференція була присвячена вивченню та впровадженню досвіду бригадира тракторної бригади В. П. Мельниченка, який вирощував цукрові буряки одноростковим насінням з найменшими затратами ручної праці². Завдяки правильній агротехніці собівартість 1 цн цукрових буряків знизилась в колгоспі «Україна» з 1 крб. 45 коп. у 1959 році до 58 коп. у 1960 році³. Вивчення і впровадження передового досвіду партійні організації Кіровоградщини розглядали не як добровільну справу, а як обов'язок кожного керівника і спеціаліста, комуніста і комсомольця.

Дніпропетровська і Одеська обласні партійні організації також озброювали передовим досвідом трударів села, добиваючись, щоб досвід новаторів сільськогосподарського виробництва був здобутком мас. З ініціативи Дніпропетровського обкому партії у березні 1959 р. був проведений семінар заступників голів райвиконкомів, голів агрономів і зоотехніків райсільгоспінспекцій, спеціалістів обласних управлінь сільського господарства і радгоспів, де обговорювалося питання про розробку і впровадження в сільськогосподарське виробництво науково обгрунтованої системи ведення господарства. Для допомоги агрономам, зоотехнікам та іншим спеціалістам, для здійснення контролю за їх роботою до кожного району були прикріплені спеціалісти обласного управління сільського господарства і наукові працівники Всесоюзного науково-дослідного інституту кукурудзи. Вони безпосередньо на місцях допомагали впроваджувати передовий досвід у виробництві⁴.

Така співдружність була дуже корисною. У радгоспі «Кам'янський» Дніпропетровської області було встановлено кормозапарник, підвісну дорогу й механізоване водопостачання на тваринницьких фермах, а в радгоспі імені Шевченка на всіх фермах введено автодоїння, автопоїння, на семи фермах встановлено підвісні дороги, на одній — транспортер для очищення гною⁵.

Спеціалісти обласного управління сільського господарства надали допомогу колгоспам та радгоспам у наведенні порядку з сівозмінами і в засвоєнні їх. Практика передових колгоспів і радгоспів показує, що введення правильних сівозмін дало можливість підвищити врожайність усіх польових культур і грошові прибутки на 100 гектарів орних земель. Наприклад, у колгоспі «Україна» Новомосковського району Дніпропетровської області, що освоїв десятипільну сівозміну в середньому за сім

¹ ПАКОП, ф. 429, оп. 20, од. зб. 187, арк. 13.

² Там же, од. зб. 59, арк. 333.

³ Там же.

⁴ Партійний архів Дніпропетровському обкому партії (далі — ПАДОП), ф. 19, оп. 33, од. зб. 8, арк. 122.

⁵ ПАДОП, ф. 19, оп. 37, од. зб. 127, арк. 143.

років (1955—1961) урожай озимої пшениці становив 22,8, кукурудзи — 33,9, сояшника — 16,7 *цн* з гектара.

Грошові прибутки на сто гектарів орних земель досягли 18 тис. карбованців. У сусідньому колгоспі «Зоря комунізму», де ще не освоїли сівозміни, врожайність була нижча: озимої пшениці — на 6,3%, кукурудзи — на 23,3%, сояшника — на 8,4%, грошових прибутків тут було менше на 39,2%¹. Плануючи сівозміни, враховували розміщення провідних сільськогосподарських культур після кращих попередників.

Досліди Жеребківської державної дослідної станції в середньому за три роки (1959—1961) показали, що врожай озимої пшениці з чисто го пару дорівнював 30,6 *цн* з гектара, з віко-вівсяного — 28,9, після кукурудзи — тільки 22,1 *цн* з гектара². Використання добрив у комплексі з іншими засобами агротехніки, спрямованими на зберігання вологі і знищення бур'янів, є також дуже важливим дійовим заходом, що сприяє підвищенню врожайності усіх сільськогосподарських культур. Систематичне використання органічних і мінеральних добрив у польових сівоzmінах підвищувало урожай провідних зернових культур на 4—6, а в окремій роки — на 7—10 *цн* з гектара.

Розвиток хімічної промисловості, збільшення виробництва мінеральних добрив, у тому числі азотних, є вирішальною умовою зростання виробництва сільськогосподарських продуктів. Програма КПРС поставила за мету — повністю задовольнити потреби сільського господарства у мінеральних добривах, у хімічних і біологічних засобах боротьби з бур'янами, хворобами і шкідниками рослин та тварин.

ІХ Менделєєвський з'їзд, що працював 25 травня 1965 року в Києві, на своїх пленарних і секційних засіданнях обговорив найважливіші питання хімізації сільського господарства, а також перспективи використання досягнень хімії у виробництві харчових продуктів. За останні 25 років промисловість СРСР, що виробляє мінеральні добрива, зростає в 9 раз. У 1964 р. вона дала 25,6 млн. т. продукції і вийшла на друге місце у світі³. Уже в 1965 р. на гектар ріллі припадало по 134 кг мінеральних добрив⁴.

Одночасно у багато раз збільшилось виробництво і розширилося використання гною, торфу та інших місцевих добрив. У Дніпропетровській області, приміром, у 1961 році на кожний гектар землі було внесено по 5 т перегною, а в колгоспах Нікопольського, Покровського, Верхньодніпровського та інших районів — по 6—7 тонн⁵. Поєднання органічних добрив з мінеральними забезпечує збільшення виробництва сільськогосподарських продуктів.

Цінну ініціативу виявили колгоспи і радгоспи Київської області, які запропонували протягом 1959—1960 років у кожному господарстві поблизу тваринницьких ферм збудувати сінозбірники, гноєсховища укомплектувати спеціальні механізовані бригади та ланки для заготівлі та вивезення місцевих добрив, виділити в їхнє розпорядження необхідну кількість машин і транспортних засобів, щоб вивозити добрива протягом усього року. Ініціативу колгоспів і радгоспів Київщини було підтримано на Кіровоградщині. Кіровоградський обком КП України розробив конкретні заходи для заготівлі й вивезення місцевих добрив

¹ ПАДОП, ф. 19, оп. 33, од. зб. 2, арк. 31.

² Наукові основи ведення землеробства і тваринництва в УРСР, Вид-во «Урожай», К., 1964, стор. 54.

³ «Правда України», 25 травня 1965 р.

⁴ И. А. Цикото. Коммунизм и сельское хозяйство, Эконом-издат. М., 1963, стор. 33.

⁵ М. Голубеев. Паростки нового (з досвіду роботи Дніпропетровської обласної партійної організації). Держполітвидав, К., 1962, стор. 29.

у колгоспах і радгоспах області і зобов'язав райкоми партії та райви-конками підвищити матеріальну заінтересованість усіх зайнятих на від-псвідних роботах. 1959 року механізовані бригади вивезення гною на лани були створені в Новоархангельському, Маловисківському та інших районах Кіровоградщини¹.

За найкращі показники у виробництві й вивезенні на лани органіч-них добрив бюро Кіровоградського обкому партії і виконком обласної Ради депутатів трудящих присудили перехідний Червоний Прапор Пі-щанобродському району, що перевиконав до 1 жовтня 1959 р. річний план нагромадження добрив на 45% і вивезення їх на лани — на 35%².

Боротьба за передові агротехнічні заходи включає багато факторів, і жодним з них не можна нехтувати. Це правильна сівозмінна і комплекс-на механізація, насінництво і агротехніка обробітку ґрунту, добрива, строки сівби, обробка сільськогосподарських культур.

Кожний з цих компонентів дуже важливий у сільськогосподарсько-му виробництві і від кожного з них залежить урожайність. Тому пар-тійним організаціям і правлінням колгоспів та радгоспів не можна ви-пускати з поля зору хоч би й один з цих факторів. Наукові дослідження і практика передових колгоспів та радгоспів показала, що сівба відбір-ним насінням кращих районних сортів і гібридів при однаковій агро-техніці і затратах праці дає врожай на 20—30% вищий і продукцію значно кращу, ніж сівба несортним насінням.

Колгосп імені XXI з'їзду КПРС Березівського району на Одещині завжди сіє добре очищеним насінням (першого класу) найкрупніших фракцій першої-другої репродукції і вирощує урожай на 1—2 цн вищий проти того, що дає сівба звичайним насінням³.

Радянські вчені-селекціонери створили багато сортів та гібридів сільськогосподарських культур. Тільки співробітники Миронівської се-лекційно-дослідної станції Київської області під керівництвом лауреата Ленінської премії т. Ремесло створили цінні сорти озимої пшениці «Миронівська-264», «Миронівська-808», «Київська-893», що дають 50—70 центнерів зерна з гектара⁴. Працівники цієї станції створили пше-ницю, абсолютна вага зерна якої в колоску становить 65—70 грамів⁵.

Партійні організації рекомендують кожному господарству вибирати ті з районних сортів та гібридів, що найбільш відповідають місцевим умовам. Так, упродовжуючи високоврожайні сорти, колгоспи «Перемо-га» і «Дружба» Маловисківського району Кіровоградської області виростили врожай зернових не нижчий 20 цн з кожного гектара⁶. У но-воархангельському районі цієї області завдяки таким же заходам зібра-ли соняшника «Армавірський-3497» по 20 цн з гектара з підвищеною жирністю насіння⁷. Високоврожайні сорти озимої пшениці «Безоста-1», «Миронівська» на Дніпропетровщині збільшили валовий збір зерна в 1961 році на 44 тис. тонн⁸.

Передові господарства — колгосп ім. XXI з'їзду КПРС Березів-ського району на Одещині, «Зоря комунізму» Новоархангельського ра-йону на Кіровоградщині, «Родина» Новомосковського району на Дні-

¹ ПАКОП, ф. 208, оп. 18, од. зб. 9, арк. 104.

² ПАКОП, ф. 429, оп. 19, од. зб. 216, арк. 349.

³ М. О. Посмітний. Система ведення господарства у колгоспі імені XXI з'їз-ду КПРС. Держсільгоспвидав УРСР, К., 1959, стор. 14.

⁴ «Правда України», 27 травня 1965 р.

⁵ Там же.

⁶ ПАКОП, ф. 400, оп. 21, од. зб. 8, арк. 15.

⁷ ПАДОП, ф. 19, оп. 36, од. зб. 92, арк. 89.

⁸ Партійний архів Одеського обкому партії, ф. 113, оп. 2, од. зб. 82, арк. 58.

пропетровщині та багато інших застосовували агротехнічні засоби в комплексі з усіма заходами культури землеробства і протягом кількох років збирали високі врожаї. Ці колгоспи стали змагатися за звання колективів комуністичної праці, а колгоспові імені ХХІ з'їзду КПРС Березівського району на Одещині за високі показники у виробництві і комуністичне ставлення колгоспників до праці в 1961 році присвоєно почесне звання — колгоспу комуністичної праці.

Таким чином, досвід передових колгоспів і практика сільськогосподарського виробництва переконують у тому, що не можна ігнорувати агротехнічних заходів, слід наполегливіше упроваджувати культуру землеробства, ширше залучати колгоспників до участі в розв'язанні основних питань колгоспного виробництва.

Обов'язок партійних організацій — спрямувати творчу активність сільських трудівників на підвищення врожайності культур і продуктивності тваринництва, на збільшення виробництва усіх продуктів сільськогосподарства. Успішне здійснення заходів, накреслених березневим (1965 р.) Пленумом ЦК КПРС, буде важливим внеском у створення матеріально-технічної бази комунізму.

РОЛЬ КОМСОМОЛУ ХАРКІВЩИНИ В ПІДВИЩЕННІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО РІВНЯ МОЛОДИХ РОБІТНИКІВ В РОКИ СЕМИРІЧКИ (1959—1963 рр.)

В. І. Танцюра

Комуністична партія і Радянський уряд повсякденно піклуються про підвищення загальноосвітнього і виробничо-технічного рівня молодих робітників. У Програмі КПРС поставлено завдання — так будувати систему народної освіти, щоб навчання і виховання підростаючого покоління було тісно пов'язано з життям, з продуктивною працею, щоб доросле населення могло поєднувати роботу у сфері виробництва з дальшим навчанням і освітою у відповідності з особистим покликанням і потребами суспільства.

Важливу роль у виконанні цих завдань відіграє Ленінський комсомол. У ході боротьби за підвищення загальноосвітнього рівня робітничої молоді він збагатив себе цінним досвідом, який треба вивчати, узагальнювати і поширювати.

Значний інтерес у цьому плані становить досвід комсомольців і молоді Харківщини, які одними з перших у нашій країні розпочали загальний похід за підвищення своїх знань.

У радянській історичній літературі вже є роботи про участь комсомольців у залученні широких мас робітничої молоді до навчання¹. Однак важливі справи комсомолу України ще не знайшли належного висвітлення у науковій літературі. Єдиною працею, присвяченою цій проблемі, є стаття П. С. Федорчака «Комсомол — помічник Комуністичної партії у підвищенні загальноосвітнього і виробничо-технічного рівня робітничої молоді»², де наводяться лише деякі відомості про діяльність комсомольських організацій західних областей Української РСР на початку семирічки.

У цій статті робиться спроба показати, як комсомольці Харківщини організували навчання молоді без відриву від виробництва протягом більш тривалого періоду (1959—1963 рр.), висвітлити й узагальнити набутий ними досвід.

Виконуючи рішення з'їздів Комуністичної партії, що накреслили широкі заходи до піднесення культурно-технічного рівня трудящих, комсомольські організації провели велику роботу. Пленум ЦК ВЛКСМ, який відбувся 20—22 жовтня 1959 р., оголосив всесоюзний похід за підвищення загальноосвітнього і культурно-технічного рівня робітничої і сільської молоді, закликав усіх юнаків і дівчат включитися в нього

¹ И. Д. Кабакова. Партийные и комсомольские организации г. Москвы в борьбе за повышение общеобразовательных знаний рабочей молодежи (1959—1963 годы), «Вестник Московского университета», 1964, № 3.

² Збірник наукових праць аспірантів кафедр суспільних наук, Вид-во КДУ, К., 1963, № 12.

і запропонував комсомольським організаціям очолити цей патріотичний рух.

За рішенням пленуму головним місцем, де робітничі і сільська молодь повинна здобувати освіту, мають стати вечірні школи¹.

Борючись за виконання вказівок партії, комсомол приділяв цим школам багато уваги. Такі школи набули широкого розповсюдження в роки семирічки. Якщо в 1958—1959 навчальному році у країні налічувалось близько 7,4 тис. шкіл, де навчалось 1,5 млн. чоловік, то через чотири роки (1962—1963 навчальний рік) у 10168 вечірніх школах вчилися майже 2,6 млн. молодих робітників. В цілому у системі шкільної вечірньої і заочної освіти навчанням було охоплено близько 4 мільйонів молодих робітників і селян².

Проте в цій галузі ще треба дуже багато зробити. Проблема підвищення загальноосвітнього і культурно-технічного рівня працюючої молоді залишилась актуальною і гострою і вимагала свого розв'язання.

На початку семирічки в загальноосвітній підготовці трудящих Харківщини були значні прогалини. Серед міського і сільського населення області на 15 січня 1959 р. понад 347 тис. чоловік, або 22%, мали тільки початкову і незакінчену семирічну освіту. Понад половину з них становила молодь від 20 до 29 років³. 17,5 тис. юнаків і дівчат не мали навіть початкової освіти⁴.

Низький рівень освіти значної частини міського населення був серйозним гальмом на шляху здійснення завдань технічного прогресу і росту продуктивності праці. Це добре розуміли партійні і комсомольські працівники, комсомольський актив.

Ще напередодні VI пленуму ЦК ВЛКСМ обком комсомолу з метою широкого розповсюдження вивчив і узагальнив досвід роботи комсомольської організації Харківського заводу торгового машинобудування у залученні юнаків та дівчат, що не мали середньої освіти, у школи робітничої молоді (ШРМ). Протягом ряду років тут створювалися необхідні умови для навчання молоді. Комітет комсомолу піклувався про підвищення кваліфікації робітників, забезпечував їх підручниками, наочними посібниками, стежив за додержуванням пільг для учнів. У вересні 1959 р. із 1200 молодих робітників 600 уже мали середню освіту, на цей час близько 500 чоловік навчалось у вечірніх школах, технікумах і вузах. Усвідомлюючи важливість навчання молодих виробничників, комсомольці і молодь заводу звернулись до всіх комсомольських організацій області і міста із закликом підтримати їхній почин і повністю охопити навчання молоді, яка не мала середньої освіти⁵.

Бюро Харківського обкому ЛКСМУ зобов'язало комсомольські організації області протягом трьох років, починаючи з 1959—1960 учбового року, залучити до навчання всю працюючу молодь, що не мала середньої освіти, і вже до 1 листопада 1959 р. додатково направити у вечірні школи по комсомольських путівках не менше 13 тис. чоловік. Кожна комсомольська організація була зобов'язана скласти трирічний перспективний план навчання молоді, що не мала середньої освіти⁶.

¹ Журн. «Комсомольская жизнь» (орган ЦК ВЛКСМ), 1959, № 21—22, стор. 24.

² Вестник статистики (орган ЦСУ при Раді Міністрів СРСР), 1963, № 4, стор. 85.

³ «Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 г., Украинская ССР», Госполитиздат, М., 1963, стор. 56, 48, 16.

⁴ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 14, оп. 1, спр. 361, арк. 31.

⁵ Там же, спр. 926, арк. 69.

⁶ Там же, арк. 62, 69, 71, 75, 83.

6 жовтня 1959 р. цю ініціативу підтримав обласний комітет партії¹, затвердив рішення листопадовий пленум обкому ЛКСМ України². Отже, Харківська обласна комсомольська організація, зважаючи на ентузіазм і прагнення юнаків і дівчат до знань, виступила однією з перших у країні з ініціативою охопити всю молодь, що не мала середньої освіти, в найближчий час вечірнім навчанням.

Цей почин відіграв певну роль. Багато комсомольських організацій промислових підприємств, виконуючи вказівки партії, VI пленуму ЦК ВЛКСМ, бюро обкому комсомолу, активно включилися в боротьбу за підвищення загальноосвітнього рівня і виробничої кваліфікації молоді. Постанова VI пленуму ЦК ВЛКСМ була обговорена в усіх комсомольських організаціях, на зборах і активах, комсомольських конференціях, на пленумах райкомів ЛКСМУ, де були розглянуті конкретні пропозиції і намічені заходи щодо підвищення культурно-технічного рівня молоді. Одразу ж після VI пленуму Центрального Комітету ВЛКСМ Московський РК ЛКСМУ Харкова, первинні організації району почали проводити велику роз'яснювальну роботу, пропагуючи завдання Всесоюзного походу комсомолу і молоді за знання. До боротьби за виконання рішень пленуму були залучені молоді спеціалісти, вчителі, передовики виробництва, активісти, що ввійшли в комісію при РК ЛКСМУ, яка очолила роботу по підвищенню загальноосвітнього і виробничо-технічного рівня молоді. На промислових підприємствах створювались цехові комсомольські комісії, до складу яких входили також представники адміністрації, партійних і профспілкових організацій. В районі працювало декілька комсомольських штабів контролю за набором у школи робітничої молоді. Навесні 1960 р. був проведений огляд загальноосвітніх і технічних знань молоді. У травні відбувся пленум райкому ЛКСМУ, який підсумував огляд і прийняв рішення достроково закінчити комплектування ШРМ. В ході оголошеного місячника по набору молоді у вечірні школи комсомольські організації знову залучили до занять 1500 чоловік. В 1961—1962 навчальному році Московський РК ЛКСМУ приділив більш уваги поліпшенню якості навчання у ШРМ. Районний штаб вечірніх шкіл щотижня разом з комсоргами заводів і директорами шкіл аналізував стан навчання молоді, виявляв причини пропусків занять і поганої успішності, а також вживав невідкладних заходів до усунення недоліків³.

В інших районах Харкова в 1959—1960 навчальному учбовому році пройшли огляди стану загальноосвітнього рівня юнаків і дівчат. Під час огляду комісіями були виявлені запити молоді, складені перспективні плани підвищення загальноосвітнього рівня молодих робітників, створені на громадських засадах учбово-консультаційні пункти, навчальні класи. На підприємствах було знайдено додаткові приміщення і відкрито дві нові школи і 102 класи; за додатковим набором комсомольської організації направили у ШРМ 3170 чоловік⁴.

Активізували роботу в цьому напрямку і комсомольської організації промислових підприємств. Комсомольська організація ХТЗ в 1959—1960 навчальному учбовому році по своїх комсомольських путівках послала у вечірні школи 450 молодих робітників, або на 200 чол. більше, ніж в 1958 році. Тут були створені хороші умови для здобуття освіти

¹ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 14, оп. 1, спр. 915, арк. 5—6.

² Партархів Харківського ОК КП України, ф. 2, оп. 99, спр. 52, арк. 4—6.

³ Там же, оп. 1, спр. 964, арк. 50—51; ф. 6, оп. 1, спр. 368, арк. 2; спр. 386, арк. 112.

⁴ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 6, оп. 1, спр. 365, арк. 32—33.

без відриву від виробництва. На заводі працювало дві вечірні школи, вечірній машинобудівельний технікум, заочне відділення політехнічного інституту, де навчалось 2275 чоловік, у тому числі близько 1200 чоловік — у школах робітничої молоді¹. Уже в 1960 р. вечірню школу закінчили близько 800 молодих виробничників, тобто у двічі більше, ніж у 1956—1958 роках².

Серйозна організаторська робота партійних, господарських, комсомольських організацій дала позитивні результати. Кількість учнів у школах робітничої молоді постійно збільшувалась. Якщо в 1959—1960 навчальному році у вечірніх школах Харкова навчалось 14 300, у 1960—1961 навчальному році — 20 400 молодих робітників, то в 1961—1962 навчальному році їх стало вже понад 27 тис. чоловік³.

Однак зобов'язання обласної і міської комсомольських організацій залучити до навчання протягом трьох років — до 1962 р. всю молодь, яка не мала середньої освіти, не були виконані. У містах Харківської області середньої освіти ще не мали понад 130 тисяч юнаків і дівчат, з них близько 107,5 тис. ніде не вчилися. Беручи зобов'язання, комсомольська організація області припустила помилку. Вона не врахувала усіх труднощів у системі вечірнього та заочного навчання. Кількість вечірніх і заочних шкіл була порівняно невелика, і вони не могли за такий короткий строк повністю охопити навчанням молодь, що не мала середньої освіти. З 1958 по 1962 рік кількість вечірніх шкіл у Харкові, наприклад, зросла тільки з 49 до 61⁴.

Багато в чому були винні й самі комсомольські організації. Заохпившись гігантоманією, вони випустили з уваги молодих робітників, які не мали початкової і восьмирічної освіти. В 1962 р. із 26,2 тис. чоловік, які не дістали неповної середньої освіти, 16,7 тис. до навчання не залучались⁵, з 17 тис. чоловік молоді, що не мали початкової освіти, вчилися тільки 380 чоловік⁶.

Слід зазначити, що до 1962/63 навчального року навіть плани набору в ШРМ не виконувались. В 1959/60 р. комсомольські організації області не виконали своїх зобов'язань. Замість 13 тис. чоловік у вечірні школи було направлено тільки 6 тис.⁷ Безвідповідально поставився до проведення додаткового набору Харківський МК ЛКСМУ і деякі райкоми комсомолу Харкова. При плані додатково набрати в школи 8000 молодих робітників вони направили трохи більше 3000 чол.⁸

Так сталося через те, що міськком, райкоми комсомолу, первинні комсомольські організації почали залучати молодь у школи лише за кілька днів до початку навчального учебного року. В 1961 р. комітет комсомолу заводу «Електроважмаш» повинен був послати в школу понад 6000 молодих робітників, але до середини серпня він відібрав для навчання тільки 88 чоловік. У результаті до початку занять план набору був виконаний лише наполовину. В той же час на заводі 2 тис. робітників до 29 років не мали середньої освіти⁹.

¹ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 14, оп. 1, спр. 915, арк. 30.

² Партархів Харківського ОК КП України, ф. 87, оп. 1, спр. 1792, арк. 61.

³ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 6, оп. 1, спр. 365, арк. 33; ф. 69. і оп. 30, спр. 22, арк. 26; ф. 6, оп. 1, спр. 386, арк. 111.

⁴ Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, відділ учнівської молоді. Дані про кількість працюючої молоді, що не мала середньої освіти, 1962/63 навч. рік.

⁵ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 6, оп. 1, спр. 386, арк. 115. Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, відділ учнівської молоді, 1962 р.

⁶ Там же. Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, відділ учнівської молоді, 1962 р.

⁷ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 14, оп. 1, спр. 948, арк. 149.

⁸ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 69, оп. 30, спр. 22, арк. 31.

⁹ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 6, оп. 1, спр. 386, арк. 123.

Обком і міськком комсомолу, в свою чергу, цікавились цим питанням за декілька тижнів до початку занять. 11 серпня 1961 р. бюро МК ЛКСМУ заслухало питання: «Про хід набору в школи робітничої молоді в Орджонікідзевському районі»¹. 21 серпня воно вдруге обговорює наслідки набору в школи в усіх районах Харкова². Буквально через два дні цим питанням зацікавилось бюро обкому комсомолу³. Зрозуміло, що істотно вплинути на хід подій керівні комсомольські органи вже не могли. Плану набору до вечірніх шкіл як в області, так і по Харкову комсомольські організації не виконали. При плані 30 045 чол. по м. Харкову приступили до занять 24499. Менше ніж наполовину було виконано план набору до заочних шкіл Харкова. Про це 11 вересня 1961 р. знову велась розмова на бюро ОК ЛКСМУ.

Характерно, що на кожному засіданні міськкому секретарям райкомів, комітетів комсомолу великих підприємств виносились догани або суворі попередження, встановлювались нові строки виконання і не більше. На зазначеному бюро ОК ЛКСМУ було покарано 5 секретарів райкомів ЛКСМУ, намічено новий строк 20 листопада⁴. Комсомольські організації мусили займатися набором протягом усієї першої чверті, що негативно впливало на якість занять.

Багато комсомольських організацій в ході набору обмежились тим, що лише підраховували заяви, подані в школу, не перевіряли, скільки ж фактично вчиться, не цікавились якістю навчання. Тому уже на початку року спостерігався відсів учнів. На початку вересня 1959 р. в ШРМ м. Харкова не з'явилося 1200 чоловік⁵. У 1960 р. комітет комсомолу підшипникового заводу, наприклад, вручив путівки в школу 80 юнакам і дівчатам. До занять приступили тільки 50 чол., з них до кінця року залишилося 20⁶. На жаль, і в цілому відсів у школах робітничої молоді Харкова був чималий. У 1959 р. він становив 4 тис. юнаків і дівчат, у 1960 р. — 2,6 тис., у 1962 р. — 2,4 тис.⁷ У багатьох школах успішність була низька. В 1961 навчальному році з 22,3 тис. учнів успішно вчилися тільки 19,5 тис. чоловік, тобто 79,6%⁸. Погано відвідувалися заняття. У 1959/60 навчальному році у школах Харкова, наприклад, процент відвідування дорівнював у середньому 50—60%⁹.

Причин, через які склалося таке становище, було чимало. Більшість міськкомів, райкомів комсомолу, захоплюючись проведенням нарад, засідань бюро, активів не подавали достатньої практичної допомоги первинним комсомольським організаціям на місцях. Напруженість створювана у вищих комсомольських інстанціях, часто не передавалась безпосереднім виконавцям — комсомольським активістам цехів, дільниць, бригад. Окремі секретарі комсомольських організацій навчанням молоді не займалися зовсім. До того ж на деяких заводах не створювалися відповідні умови: учнів затримували після роботи, посилали на надурочні роботи, у довготривалі відрядження. У 1960 р. в Червонозаводському районі жодна з ШРМ не мала власного приміщення, а в Дзержинському тільки одна працювала нормально¹⁰.

¹ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 14, оп. 1, спр. 379, арк. 37.

² Там же, арк. 71.

³ Там же, спр. 375, арк. 19.

⁴ Там же, спр. 975, арк. 88.

⁵ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 69, оп. 30, спр. 22, арк. 4.

⁶ Газ. «Ленінська зміна» (орган Харківського ОК ЛКСМУ), 3 квітня 1960 р.

⁷ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 6, оп. 1, спр. 355, арк. 22; спр. 365, арк. 42; спр. 387, арк. 131.

⁸ Там же, спр. 386, арк. 133.

⁹ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 69, оп. 30, спр. 22, арк. 53.

¹⁰ Там же, арк. 27.

Починаючи з 1962/63 навчального року, комсомольські організації Харківської області глибоко проаналізували стан системи вечірньої освіти, викрили недоліки і помилки у залученні молоді до навчання у вечірніх і заочних школах. Вони врахували рекомендації партійних організацій і ЦК ЛКСМУ, які пропонували будувати роботу насамперед диференційовано, зважаючи на реальні можливості і першочергову необхідність. Серйозну увагу комсомольські організації звернули на молодь, яка не мала початкової і восьмирічної освіти. З 1800 юнаків і дівчат області, що не мали початкової освіти, стало навчатись 1240. В 1963 р. у V—VIII класах ШРМ налічувалося 10 тис. чол. У тому ж році план набору було не тільки виконано, а й перевиконано: до шкіл поступили 41,1 тис. чол. проти запланованих 40,4 тис. ¹.

Однак, незважаючи на певні досягнення в навчанні молодих виробників Харківщини, комсомольські організації зробили далеко не все. На початку 1963—1964 учбового року не мали восьмирічної освіти і не вчилися близько 17 тис. чол., не мали середньої освіти і ніде не вчилися 107 тис. молодих виробників віком від 16 до 29 років. Отже, роботи було багато. Комсомол Харківщини добре це розумів. Щоб охопити навчанням всю цю молодь, разом з органами народної освіти він складає перспективний план на 7 років (до 1970 р.).

Школи робітничої молоді набули великої популярності. В них дістали середню освіту десятки тисяч юнаків і дівчат, що сприяло їх виробничій і політичній активності. Значення і роль цих шкіл з кожним роком зростає, їм належить велике майбутнє у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня робітничого класу нашої країни.

Але школи робітничої молоді були не єдиним об'єктом уваги комсомольських організацій, які вели чималу роботу і серед робітників, охоплених системою заочної і вечірньої вищої та середньої спеціальної освіти.

На заводі ім. Малишева в 1961/62 навчальному році в інститутах навчалось 940 чол., у технікумах — 290 чоловік. Партійний комітет разом з комітетом комсомолу систематично контролювали навчання комсомольців і молоді, надавали їм всебічну допомогу. Хід занять висвітлювався на спеціальних стендах учня ШРМ, у стінгазетах, багатотиражці «Тепловозник». Після закінчення екзаменаційних сесій проводились загальні збори вечірників і заочників, на які запрошувалися керівники вузів. На заводі була створена комісія сприяння Українському заочному політехнічному інституту, яку очолював передовик виробництва токарь М. Калюжний².

Відповідна робота проводилась і на інших підприємствах Харкова. На ХТЗ, наприклад, вона поліпшувалась з року в рік. Про це свідчать такі дані ³:

Види навчання	Число учнів					
	1956 р.	1958 р.	1960 р.	1961 р.	1962 р.	1963 р.
1. Вечірні і заочні відділення вузів	460	679	806	857	821	875
2. Вечірні і заочні відділення технікумів	290	441	492	651	640	727

¹ Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, відділ учнівської молоді, 1963 р.

² Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, відділ комсомольських організацій. Довідка про ідейно-виховну роботу комсомольської організації заводу ім. Малишева, березень 1962 р.

³ Пархархів Харківського ОК КП України, ф. 87, оп. 1, спр. 1792, арк. 63; поточний архів відділу технічного навчання ХТЗ.

З таблиці видно, що в 1963 р. у порівнянні з 1956 р. кількість робітників ХТЗ, що навчались у вузах і технікумах, зросла більше ніж удвічі. Безперечно, що цей відчутний ріст сприяв розв'язанню проблеми підготовки висококваліфікованих кадрів, зміцненню середньої керівної ланки промисловості, скороченню кількості інженерних посад, зайнятих практиками. Протягом 1959—1963 рр. понад 400 робітників закінчили вечірні і заочні вузи. В той же час завод прийняв тільки 160 молодих фахівців. Звідси видно, що колектив ХТЗ вирощував головним чином власні кадри¹.

Навчання, збагачення знаннями сприяли також творчому зростанню робітників, їх успіхам у праці. Наприклад, свердлярка Любов Павлова навчання у вузі успішно поєднувала з роботою на виробництві, виконуючи змінні завдання на 130—140%, вона освоїла чотири суміжні професії, завоювала високе звання ударника комуністичної праці².

Уміло поєднували навчання з виробничим процесом і молоді робітники першого автоматно-токарного цеху підшипникового заводу. Приклад подавали комсомольці. Володимир Коваленко вчився у політехнічному інституті і працював членом комсомольського бюро цеху. Антоніна Чимшина вчилася у машинобудівельному технікумі, а Лариса Салтовська — на підготовчих курсах в інституті. Всі вони щоденно перевиконували норми, даючи продукцію відмінної якості³.

Успіхи в галузі дальшого розвитку вечірньої і заочної освіти багато в чому залежали від рівня роботи комсомольських організацій не тільки підприємств, а й вузів. Вони разом провадили значну роботу у підготовці робітничої молоді до вступу у вузи. На більшості підприємств створювались підготовчі курси в інституті. У 1960 р. комітети комсомолу вузів і підприємств залучили до занять на підкурсах близько 8 тис. юнаків і дівчат⁴, а в 1963 р. — уже 10 тис. чол.⁵

Прикладом умілої організації широкої мережі підготовчих курсів може бути політехнічний інститут, де внаслідок спільної роботи адміністрації, партійної і комсомольської організації у 1960 р. до занять було залучено 4 тис. слухачів, з них 1100 чол. — підготовлені на курсах, організованих безпосередньо на заводах — тракторному, «Електроважмаш», електромеханічному, плиточному та ін.⁶ Студенти-відмінники політехнічного інституту та університету в індивідуальному порядку підготували до вступу у вузи понад 250 молодих робітників⁷.

Навчання молодих робітників сприяло зростанню їх культурно-технічного рівня, допомогало їм оволодівати новою технікою, отже, й підвищувати продуктивність праці. Все це вело до дальшого стирання істотних відмінностей між розумовою і фізичною працею.

У 1963 р. близько 10 тис. молодих виробничників Харківщини виконали річні завдання на 5 місяців раніше встановлення строку, понад 3 тис. чол. досягли рівня продуктивності праці, запланованого на кінець семирічки. З них 80% мали середню освіту, переважна більшість училась. Ці передові робітники стали авторами найважливіших раціона-

¹ Поточний архів відділу технічного навчання ХТЗ. Довідка про ріст культурно-технічного рівня робітників, січень 1965 р.

² Газ. «Темп» (орган парткому, дирекції, завкому профспілки і комітету ЛКСМУ Харківського тракторного заводу), 5 жовтня 1963 р.

³ Газ. «Голос робітника» (орган парткому, дирекції, завкому про профспілки і ЗК ЛКСМУ Харківського держ. підшипникового заводу), 12 жовтня 1963 р.

⁴ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 14, оп. 1, спр. 959, арк. 112.

⁵ Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, прот. № 38, засід. бюро пром. ОК ЛКСМУ від 2 червня 1963 р.

⁶ Партархів Харківського ОК КП України, ф. 14, оп. 1, спр. 959, арк. 113.

⁷ Там же, арк. 118.

лізаторських пропозицій. Вони були надійною зміною героїчного старшого покоління — працюючими, озброєними знаннями¹.

Навчання позитивно відбулось також на якісному складі лав Ленінського комсомолу. Якщо 1958 року в області з вищою, незакінченою вищою і середньою освітою налічувалось 48% комсомольців², то в 1963 р. їх було понад 70%³.

Таким чином, вивчення досвіду комсомольських організацій Харківщини, набутого у боротьбі за підвищення загальноосвітнього рівня молодих робітників, показує, що в цій справі було багато хороших починань, завдяки яким все ширше розгорталось соціалістичне змагання, підвищувалась продуктивність праці, перевиконувався семирічний план. В той же час численні факти свідчать, що в цій діяльності комсомольських організацій ще є істотні хиби, усунувши які, молодь досягне значно більших успіхів у технічному вдосконаленні промисловості, зробить ще один крок на шляху до комунізму.

¹ Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, протокол № 23 засідання пленуму Харківського пром. ОК ЛКСМУ від 5 серпня 1963 р., стор. 4.

² Поточний архів ЦК ЛКСМУ. Протокол № 48 засідання бюро ЦК ЛКСМУ і матеріали до нього від 22 лютого 1962 р.

³ Поточний архів Харківського ОК ЛКСМУ, відділ комсомольських організацій, 1963 р.